

Kâdî Abdülcebâr'ın "Sahâbe Neslinde Keramet Görülmemiştir" İddiası Bağlamında Sahâbeye Nisbet Edilen Keramet Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

An Evaluation of the Narratives of Karâmah Attributed to the Companions in the Context of Qâdî 'Abd al-Jabbâr's Claim that "No Karâmahs Were Witnessed among the Generation of the Companions"

Doç. Dr. Mehmet Çetin

Erciyes Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Hadis Anabilim Dalı
mehmetcetin@erciyes.edu.tr
Kayseri/Türkiye

Erciyes University
Faculty of Theology
Department of Hadith
<https://orcid.org/0000-0002-3676-0912>
<https://ror.org/047g8vk19>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Types
Geliş Tarihi | Received
Kabul Tarihi | Accepted
Yayın Tarihi | Published
Yayın Sezonu | Pub Date Season
Sayı | Issue
Sayfa | Pages

Araştırma | Research Article
17 Nisan | April 2026
03 Haziran | June 2026
30 Haziran | June 2026
Haziran | June
57
1-41

Atıf | Cite as

Çetin, Mehmet. "Kâdî Abdülcebâr'ın "Sahâbe Neslinde Keramet Görülmemiştir" İddiası Bağlamında Sahâbeye Nisbet Edilen Keramet Rivayetlerinin Değerlendirilmesi". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 57 (Haziran 2026), 1-41.

<https://doi.org/10.70951/tasavvufdergisi.1932638>

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın | Published by

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır.

Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Çetin).

Yapay Zeka Kullanımı | Use of Artificial Intelligence

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. | No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Öz

Keramet, peygamberlik iddiasında olmayan, sâlih ameller işleyen mü'minden meydan okumaksızın zuhur eden hârikulâde hâdiselerdir. Sahâbe ise, Hz. Peygamber'i görüp iman etmiş ve bu iman ile vefat etmiş insanlardır. Bu çalışmada, Mu'tezîlî âlim Kâdî Abdülcebbar'ın "sahâbe neslinde keramet görülmemiştir" iddiasının doğruluğu incelenmiştir. Zira bu konuda ilmî/akademik bir çalışma yapılmamıştır; çalışmamızın bu boşluğu dolduracağını ümit ediyoruz. Bu çerçevede "Sahâbe neslinden sonraki sâlih kullara çok sayıda keramet isnad edilirken, sahâbeye nispet edilen keramet yok mudur? Bu hârikulâde hâdiseler, sahâbe zamanında yaşanmamış mıdır?" gibi soruların cevabı aranmıştır. Sahâbe'ye keramet nispet edilen rivâyetler incelenmiş, bu rivâyetlerin sıhhati ve nasıl anlaşılması gerektiğine dair genelde İslam âlimlerinin özelde de Hadis âlimlerinin ne düşündükleri tespit edilmiştir. Bu çalışmada, özel olarak hadis eserleri, genel olarak diğer İslâmî kaynaklar taranarak veri toplama ve analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Sahâbe-i Kirâm'a nispet edilen ve sahîh rivâyetlerle bize ulaşan hârikulâde olayların azımsanmayacak kadar çok olduğu ve İslâm âlimlerinin bunları keramet olarak değerlendirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahâbe, Mûcize, Keramet, Kâdî Abdülcebbar

Abstract

Karāmah refers to extraordinary occurrences manifested, without any element of challenge, at the hands of a believing individual who lays no claim to prophethood and is characterized by righteous deeds. "The Companions, on the other hand, are those individuals who saw the Prophet, believed in him, and died upon that faith. In this study, the validity of the Mu'tazilite scholar Qādi 'Abd al-Jabbār's claim that "no karāmah were witnessed in the generation of the Companions" is examined. Because no scientific/academic study has been devoted to this subject; it is hoped that this study will fill this gap in the literature. Within this framework, gap in the literature answers questions such as: 'While numerous karāmahs are attributed to the righteous servants who lived after the generation of the Companions, are there no karāmahs attributed to the Companions themselves? Did these extraordinary events not occur during the time of the Companions? To this end, the narratives attributing karāmahs to the Companions are examined, and the views of Muslim scholars in general, and hadith scholars in particular, regarding the authenticity of these narratives and how they should be understood, are determined. This study employs a methodology of collection and analysis of data, focusing primarily on hadith literature while also surveying other Islamic sources. According to the findings obtained, it is observed that the extraordinary events attributed to the Noble Companions and transmitted to us through authentic narratives are considerable in number, and that Muslim scholars have evaluated these events as karāmahs.

Keywords: Hadith, The Companions (Sahāba), Miracle, Karāmah, Qādi 'Abd al-Jabbār

تقييم مرويّات الكرامات المنسوبة إلى الصحابة في سياق دعوى القاضي عبد الجبار: "لم تظهر الكرامة في جيل الصحابة"

الملخص

الكرامة أمر خارق للعادة يظهر على يد مؤمن صالح غير مدّع للنبوّة، ولم تقتصر بالتحدي، والصحابي هو الذي لقي النبي صلى الله عليه وسلم مؤمناً به، ومات على ذلك، تبحث هذه الدراسة في مدى صحة دعوى العالم المعتزلي القاضي عبد الجبار بأن الكرامة لم تظهر في جيل الصحابة، وتنبع أهمية الدراسة من أن هذا الموضوع -فيما نعلم- لم يُفرد بدراسة علمية أكاديمية مستقلة، ومن ثمّ نأمل أن تُسهّم الدراسة في سد هذه الثغرة، وفي هذا الإطار سعت الدراسة إلى الإجابة عن جملة من الأسئلة، من قبيل: إذا كانت كرامات كثيرة قد نسبت إلى الصالحين من عباد الله بعد عصر الصحابة، فهل تخلو المصادر من كرامات منسوبة للصحابة أنفسهم، وهل حقاً لم تقع مثل هذه الحوادث الخارقة للعادة في زمن الصحابة، وللإجابة عن هذه الأسئلة جرى تحصيل الروايات التي نسبت بعض الكرامات إلى الصحابة، ودراسة صحتها، وبيان كيفية فهمها، مع التوقف عند أقوال علماء الإسلام عامة وعلماء الحديث خاصة منها.

وقد اعتمدت الدراسة منهجية جمع البيانات وتحليلها، وذلك من خلال استقراء كتب الحديث على وجه الخصوص، وسائر المصادر الإسلامية على وجه العموم، وقد أظهرت النتائج أن الحوادث الخارقة للعادة التي تُنسبت للصحابة الكرام، والتي وصلت إلينا من خلال روايات صحيحة ليست بالقليلة، ولا يُستهان بها، وكذلك بينت النتائج أن علماء الإسلام عدّوا هذه الحوادث من قبيل الكرامات.

الكلمات المفتاحية: الحديث، الصحابة، المعجزة، الكرامة، القاضي عبد الجبار

Giriş

Allah (c.c.), insanları doğru yola yöneltmek, onları mahlûkâta kulluk yapmaktan kurtarıp yalnızca kendisine kulluğa davet etmek üzere peygamberler göndermiştir. Peygamberlerin Allah katından gönderilmiş güvenilir elçiler olduklarının insanlar tarafından anlaşılması ve onların tebliğ ettikleri ilahî mesaja iman edilmesi için, beşerî öğrenme ve tecrübe yoluyla elde edilmesi mümkün olmayan, benzerinin ortaya konulmasında insanların âciz kaldığı hârikulâde olaylar da peygamberlere verilmiştir.

“Alışılmışı ve normal telakki edileni aşan, olağan üstü” şeklinde tanımlanan hârikulâde birkaç çeşide ayrılmaktadır:

Mûcize: Peygamberlere bahşedilen hârikulâde hâdiselerdir. Amaçları bakımından üç kısma ayrılır: “Hidâyet mûcizeleri”, muhatapların gözü önünde gerçekleşen, peygamberlik iddiasında bulunan kimseden sâdır olup iddiasını doğrulayan, meydan okuyucu olup insanları benzerini getirmekten âciz bırakan, önyargılı olmayanlara fayda verecek mûcizelerdir; “helâk mûcizeleri”, hidâyet mûcizelerine rağmen inkârda ısrar eden muhatapların cezâlandırıldığı mûcizelerdir; “yardım mûcizeleri”, mü’minlerin imanlarını kuvvetlendiren, onlara şevk ve heyecan veren, ihtiyaçlarını gideren mûcizelerdir.¹

İrhâs: Peygamberden, nübüvvet öncesinde sâdır olan hârikulâdelerdir.

Keramet: Salih müminden sâdır olan meydan okuyucu olmayan hârikulâdelerdir.

Maûnet: Allah’ın (c.c.) sıradan bir mümine yardım ve destek için bahşettiği hârikulâdelerdir.

1 Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 30/349.

İstidrâc: Zalim, kâfir ve azgın kişilerin tedricî olarak felâkete yaklaştırılması için bazı geçici imkân ve başarıların sağlanması şeklindeki hârikulâdelerdir.

İhânet: İlahlık veya peygamberlik iddiasında bulunan veya büyü yapan kimsenin iddiasını yalanlayacak olaylarla karşılaşmasıdır.²

Mûcizeler, bir başka taksime göre, hissi (duyulara hitap eden hârikulâde olaylar), haberî (kendilerine vahyedilene dayanarak verdikleri gaybî haberler) ve akli (manevî/bilgi diye de adlandırılan, insanların akıl yürütme gücüne hitap eden ve onları rasyonel gerçeklerle baş başa bırakan) mûcizeler şeklinde üç kısma ayrılır.³

Bu tasnifler, hârikulâde olayların yalnızca mahiyetleri bakımından değil, aynı zamanda dinî anlam ve işlevleri bakımından da farklılaştığını göstermektedir.

Kelam ilminde bir ıstılah olarak mûcize terimine klasik literatürde IV. yüzyıldan itibaren belirgin bir ıstılah haline geldiği ifade edilmektedir.⁴ Mûcize kelimesi Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde ıstılah (teknik bir terim) olarak geçmemekte, bu anlam alanını karşılamak üzere daha çok âyet ve

2 Ebû'l-Avn Şemsüddin Muhammed b. Ahmed es-Seffârîni, *Levâmi 'u'l-envârî'l-behiyye ve sevâfî 'u'l-esrârî'l-eseriyye şerhu'd-Dürreti'l-muhtıyye fi 'akideti'l-('akdi ehli'l-) fırkati'l-merziyye* (Dımaşk: Müessesetü'l-Hâfîkin, 1402), 2/392; M. Sait Özervarlı, "Hârikulâde", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1997), 16/181-182.

3 Adil Bebek, "Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148; İbrahim Halil Erdoğan, "Seyfeddin el-Âmidî'nin Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Nübüvvetinin İspatı ve Hissi Mucizeleri Temellendirilmesi Bağlamında Âhad-Mütevâtir Görüşü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/64 (2019), 957-966; Veysi Ünverdi, "Kâdî Abdülcebbar'ın Nübüvveti İspatı Açısından Bazı Haberî Mucizeler Üzerine Değerlendirmeleri", *Hoca Ahmet Yesevi 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Tam Metin Kitabı* (Erzurum: İksad Yayınları, 2019); Mehmet Salmazem, "Tehaddi Olgusu Bağlamında Hz. Peygamber'in Hissi Mucizeleriyle İlgili Görüş ve Tartışmaların Analizi", *İslam Düşüncesi Araştırmaları*, ed. Abdülcelil Bilgin - Yusuf Aydın (Ankara: Araştırma Yayınları, 2019), 83-114; Şule Nur Altuntaş, *Abdûlmecid Zindânî ve Tefsirde İlmi Mucize* (Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021); Talha Yavuz - Salih Sabri Yavuz, "Modern Dönemde Hissi Mucizelere Yöneltilen Eleştirilerin Kelâmî Açından Değerlendirilmesi", *Rize İlahiyat Dergisi* 26 (2024), 57-73; Bulut, "Mûcize", 30/349.

4 Bulut, "Mûcize", 30/348.

beyyine,⁵ furkân,⁶ sultân,⁷ hak,⁸ burhân⁹ gibi kavramlar kullanılmaktadır.¹⁰ Nitekim Abdürrezzâk es-San'ânî'nin (öl. 211/826-27) el-Musannef isimli eserinde "Yakîn Ehline Dünyada Verilen Âyetler" şeklinde bir bâb başlığına yer vermesi, II. Asrın sonları ile III. Asrın başlarında (erken dönemlerden itibaren), "Allah'ın (c.c.), yakîn ehline¹¹ bazı hârikulâdeler bahşedebileceği" fikrinin hadis literatüründe karşılık bulduğunu göstermektedir.¹²

Allah'ın (c.c.) Peygamberlerine bahşettiği mucizelerden bazıları şunlardır: Hz. Sâlih'in kayadan deve çıkartması,¹³ Hz. Mûsâ'nın bembeyaz eli,¹⁴ âsâsının yılanı dönüşmesi, âsâyı kayaya vurduğunda on iki gözlü pınar fışkırtması¹⁵ ve diğer mucizeleri,¹⁶ Hz. İsa'nın çamurdan şekil verdiği kuşa üfle-yip canlandırması, âmâların gözlerini açması ve cüzzam/abras hastalarını iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi.¹⁷ Bu örnekler, peygamberlerin doğruluğunu kavimlerine gösteren ilahî âyetler/hidâyet mucizeleri olarak sunulmuştur. Hz. Peygamber bağlamında ise Kur'ân'da müşriklerin talep ettiği türden helâk edici veya topluca bağlayıcı mucizelerin verilmemesine dair açıklamalar yer almakta;¹⁸ önceki ümmetlerin bu tür mucizelere rağmen inkâr etmeleri sebebiyle helâk edildiklerine işaret edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, kıyâmete kadar gelecek bütün insanlara hitâb eden külli bir mucize olmakla beraber, sadece muhataplarına hitâb etmemesi, hissî bir mucize olmayıp,

5 el-A'râf 7/73.

6 el-Bakara, 2/53.

7 en-Nisâ, 4/153.

8 Yûnus, 10/76.

9 el-Kasas, 28/32.

10 Yusuf Şevki Yavuz - Abdurrahman Çetin, "Âyet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), 4/242.

11 Yakîn ehli, Allah'a, ahirete ve İslâmî hakikatlere dair hiçbir şüphesi olmayan, kesin ve mutlak bir inanca (yakîne) sahip, sâlih ve mütteki kimselerdir.

12 Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, thk. Habîburrahmân el-Azamî (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403), 11/280.

13 el-A'râf 7/73.

14 Tâhâ, 20/22.

15 el-Bakara, 2/60.

16 el-A'râf 7/107-108, 133.

17 Âl-i İmrân 3/49.

18 el-İsrâ, 17/59; el-En'âm, 6/37; er-Ra'd, 13/7.

aklî, ilmî ve edebî bir mucize olması açısından toplumun helâkine sebep olacak mucizelerden farklıdır. Hz. Peygamber'e nisbet edilen; sınırlı sayıdaki sahâbe-i kirâma hitap edip meydan okuyucu olmayan; hissî, haberî ve aklî mucize şeklindeki "yardım mucizeleri" ise bizlere hadisler kanalıyla gelmiştir. Hz. Peygamber'e nisbet edilen hissî mucizeler arasında, Ay'ın O'nun (s.a.v.) işaretiyle yarılması;¹⁹ parmaklarının arasından suyun kaynaması²⁰ ve Cuma hutbelerini verirken dayandığı, daha sonra minber yapılıncaya yaslanmayı bıraktığı hurma kütüğünün inlemesi gibi rivâyetler zikredilebilir.²¹

Hz. Peygamber'in vahiy ile birtakım bilgilere muttali kılınması ve kendisine olağan yollarla ulaşması mümkün görünmeyen henüz gerçekleşmemiş bazı olayları haber vermesi şeklinde tezahür eden haberî mucizelere, Hendek savaşında, Kısra'nın saraylarının feth edileceğini haber vermesi;²² Mûte savaşında ordu komutanı olarak tayin ettiği Zeyd b. Hârise'nin şehit edilmesi durumunda Cafer b. Ebî Tâlib'in, onun da şehit olması durumunda Abdullah b. Revâha'nın ordunun başına geçmesini emretmesi ve şehit oldukları haberi kendisine ulaşmadan bunu hutbede ashâbına haber vermesi;²³ Hz. Peygamber'in, Hâtıb b. Ebî Beltea'nın Mekkeli tanıdıklarına Mekke'nin fethine yönelik bazı hazırlıkları bildirmek üzere yazdığı mektuptan haber vermesi gibi olaylar örnek verilebilir.²⁴

19 Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 6/60, (No. 3583), 7/39, (No. 3924), 7/303, (No. 4270), 7/371, (No. 4360), 21/369-370, (No. 13918, 13919), 21/386, (No. 13958), 27/314-315, (No. 16750); Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-şâhihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallâllâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, thk. Mustafa Dib el-Buğa (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1407), "Menâkıb", 24, "Fedâilü's-sahâbe", 65, "Tefsîr", 52; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc Müslim, *el-Müsnedü's-şâhihu'l-muhtasar mine's-sünen binakli'l-'adli 'ani'l-'adli 'an Resûlillâh şallâllâhü 'aleyhi ve sellem*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Sıfatü'l-kayâme", 43-48.

20 Buhârî, "Vudû", 31, 45, "Menâkıb", 22, "Megâzi", 33, "Eşribe", 30; Müslim, "Fedâil", 4-6.

21 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/227, (No. 2400), 5/399, (No. 3430), 22/117, (No. 14206), 35/171, (No. 21248), 35/174-175, (No. 21252), 35/179, (No. 21260); Buhârî, "Menâkıb", 22.

22 Buhârî, "Menâkıb", 22; Müslim, "İmâre", 10, "el-Fiten ve Eşrâtü's-sâ'a", 78.

23 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/278-279, (No. 1750), 37/244-246, (No. 22551).

24 Buhârî, "el-Cihâd ve's-siyer", 139, "Megâzi", 8, 44, "İsti'zân", 23, "İstîtâbeti'l-mürteddine ve'l-muânidine ve kitâlihîm", 8; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 161.

Aklî (manevî/bilgi) mûcizeler için ise Tüfeyl b. Amr ed-Devsî'nin Müslüman oluşu dikkat çekici bir örnek olarak zikredilebilir. Şiir ve söz sanatlarına vâkıf olduğu belirtilen ve Yemenli olan Tüfeyl Mekke'ye geldiğinde müşriklerin yoğun telkinleri sebebiyle Hz. Peygamber'i dinlememeye çalışmış, hatta onun sözlerinden etkilenmemek için kulaklarına pamuk tıkamıştır. Buna rağmen Hz. Peygamber'in Kabe'de okuduğu Kur'an'a kulak misafiri olunca, işittiği sözlerin dikkatini çekmesi sebebiyle, Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber'den bizzat dinlemek istemiş ve nihayet bu hitabın beşer sözü olamayacağı kanaatine vararak İslâm'ı kabul etmiştir. Bu olay, İslâm'ın ilk tebliğ yıllarına ait bir örnektir.²⁵

Yakın dönemde de Kur'an'ın ilmî muhtevası veya insanı düşünmeye sevk eden yönüyle ilişkilendirilen bazı ihtida örnekleri zikredilmektedir. Prof. Dr. Arthur James Ellison (1920-2000), 1985 yılında Mısır'da katıldığı ilmî bir toplantıda, Kur'an-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin ilmî hakikatleri haber verdiğini fark edince;²⁶ Keith Leon Moore (1925-2019) ise Kur'an-ı Kerim'de ceninin anne karnındaki evrelerini anlatan âyetlerin haber verdiği gerçeklere bilimin ancak yirminci asırda ulaşması ve bilimsel hakikatlerle birebir uyuşması sebebiyle İslam'a girmiştir.²⁷ Bu üç örnek, bilgi kirliliğine rağmen, kişinin akıl yürütme gücüne hitap eden Kur'an'ın aklî mûcize ile İslâm'a girmeye vesile olmasına güzel örneklerdir.

Çalışmaya mûcize bahsiyle başlanmasının iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sâlih kullardan zuhur ettiği kabul edilen kerametlerin, nihai anlamda bağlı bulunulan peygamberin nübüvvetini teyit eden deliller arasında değerlendirilmesidir.²⁸ Diğeri ise mûcize ile kerametın

25 Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fûnü'l-megâzi ve's-şemâ'il ve's-siyer* (Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1993), 1/162.

26 Zümer sûresi 42. Âyetin delâlet ettiği ilmi hakikat sebebiyle iman etmiştir ki âyetin meâli şöyledir: "Allah, ölüm vakitleri geldiğinde insanları vefat ettirir, ölmeyenleri de uykularında ölmüş gibi yapar. Ölümüne hükmettiklerini tutar, diğerlerini ise belli bir süreye kadar (hayata) salar. Kuşkusuz bunda iyice düşünenler için dersler vardır".

27 "Arthur Ellison el-'âlimü'l-Biritâniyyu'l-lezî esleme bi-sebebi âyetin vâhîde - İnnahum yûslimûn", haz. Amr Nûru'd-Dîn, *Youtube* (13 Haziran 2023).

28 Heyet, *Kitâbu uşûl'l-imân fî davi'l-kitâb ve's-sünne* (el-Memleketü'l-'Arabîyyetü's-Suû'diyye: Vizâretü's-Şuûnî'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Davet ve'l-İrşâd, 1421), 276.

arasını ayırmaktır. Bu ayırımın anlaşılması bakımından Hz. Peygamber'in visâl orucu hakkındaki beyanı dikkat çekicidir. Rivayete göre, Hz. Peygamber, visâl orucu tutmak isteyen sahâbîlere engel olmuş; onların "Ama siz de tutuyorsunuz" demeleri üzerine "Ben sizin gibi değilim. Rabbim beni yedirir ve içirir"²⁹ buyurmuştur. Bu rivayet, Hz. Peygamber'in bazı hususlarda ashâbından farklı bir nebevî destek ve ilâhî ikrama mazhar olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bu tür rivayetler, sahâbeden hiçbir şekilde keramet zuhur etmediği anlamına gelmez. Aksine burada vurgulanan husus, mûcize ile kerametın mahiyet ve işlev bakımından birbirinden ayrılması gerektiğidir. Hz. Peygamber'in nebevî hususiyetleri mûcize kapsamında değerlendirilirken, sahâbeden zuhur ettiği nakledilen hârikulâde olayların, peygamberlik iddiası ve meydan okuma içermemesi sebebiyle keramet çerçevesinde ele alınması mümkündür. Hz. Peygamber'e nasip olan ilâhî ikrâmın sahâbe-i kirâma bahşedilmemesi, kendilerinden sonra gelecek nesillere güç yetiremeyecekleri bir örneklik teşkil etmemeleri için olabilir.

Bu çalışmanın hareket noktası, Mu'tezîle âlimlerinden Kâdî Abdülcebbâr'ın (öl. 415/1025) "Sahâbeden kerametın zuhur ettiğine dair haberler, tevâtür derecesine ulaşmamıştır" demesidir.³⁰ Mu'tezilî âlimlerden Ebû Ali el-Cübbâi (öl. 303/916), her tabakada en az iki râvî tarafından nakledilmesini (yani hadisin azîz hadis olmasını) tevâtürün sınırı için yeterli görürken; Kâdî Abdülcebbâr, tevâtürün sınırını -zinâ iddiasının kabul edilebilmesi için istenen dört şâhîde kıyas ederek- her tabakada en az dört kişinin nakletmesi gerektiğini kabul etmektedir.³¹ Sahâbe'ye nisbet edilen kerametleri nakleden haberlerin, tevâtür derecesine ulaşmadığı gerekçesiyle vâki olmadığını savunmak, hayatın tabîî akışına uymaz. Zira bir keramete çok sayıda kişinin şahit olması her zaman mümkün olmayabilir. Çok sayıda kişinin şahit olduğu durumlarda bile bu kişilerin tamamının olayı rivayet etmesi ve rivayetin sonraki tabakalarda tevâtür şartlarını taşıyacak şekilde

29 Buhârî, "İ'tisâm", 5; Müslim, "Sıyâm", 57-61.

30 Ebû'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed Kadî Abdülcebbâr, *el-Muğnî fî ebvâbî't-tevhîd ve'l-'adl*, thk. Mahmut Muhammed Kâsım (Mısır: ed-Dâru'l-Misriyye, ts.), 15/241.

31 Ebû'l-Hasen Alâüddîn Ali b. Süleymân Merdâvî, *Tahrîrül-menkûl fî tehzîbi 'ilmi'l-uşûl*, thk. Abdullah Hâşim (Katar: Vezâratul'l-Evkâf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, 1434), 164-165.

nakledilmesi zorunlu değildir. Bu nedenle isnadı muttasıl, râvîleri güvenilir ve metni kabul edilebilir nitelikte olan rivayetlerin, diğer dinî meselelerde olduğu gibi bu konuda da dikkate alınması metodolojik tutarlılığın gereğidir. İtikâdî konularda haberin mütevâtir olmasını gerekli gören âlimler bulunduğu gibi, kendisine nispet edilen bir görüşünde Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855), Hâris el-Muhâsibî (öl. 243/857), el-Kerâbisî (öl. 248/862), İbn Hazm (öl. 456/1111) ve Zâhirîler, İbn Teymiyye (öl. 728/1328), İbn Kayyım el-Cevziyye (öl. 751/1350) gibi bazı İslâm âlimleri sahih olmak şartıyla haber-i vâhidin hem itikadî konularda hem de amelî konularda delil olduğunu kabul etmişlerdir.³² Ayrıca sahâbeye nisbet edilen keramet rivayetlerinin kabulü veya reddi, iman-küfür sınırını belirleyen aslî itikadî meselelerden biri olarak değerlendirilmediğinden, bu konuda tevâtür şartını mutlak bir ölçü olarak ileri sürmek ayrıca tartışılmalıdır. Burada asıl belirleyici olan, rivayetin hadis usulü açısından kabul edilebilir nitelikte olup olmadığı ve metnin dinî ilkelerle çelişip çelişmediğidir.

Bu çerçevede çalışmada, kaynaklarda sahâbeye nisbet edilen bazı keramet rivayetleri ele alınacak; bu rivayetlerin isnad ve muhteva bakımından durumu değerlendirilecektir. Ayrıca konuyla ilgili klasik ve modern literatür de ana hatlarıyla ortaya konulacaktır. Sahâbe kerametlerine dair rivayetler, kütüb-i tis'a ve diğer hadis kitaplarında, Lâlekâî'nin (öl. 418/1027) Kerâmâtü'l-evliyâ, Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (öl. 430/1038) Hilyetü'l-evliyâ gibi genel nitelikli eserlerde, delâilü'n-nübüvve eserlerinde, ricâl ve tabakât kitaplarında dağınık bir şekilde yer almaktadır. Konuyla ilgili ilk müstakil eser, İbn Seyyidünnâs'ın (öl. 734/1334) "*el-Mağâmâtü'l-aliyye fî kerâmâtî's-sahâbeti'l-celiyye*" isimli eseridir. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin "Keramet" maddesinde de konuya işaret edilmiş, Hz. Peygamber'in daha önceki ümmetlerden bazı sâlih kulların yaşadıkları kerametleri haber verdiği hadislerden ve Hz. Peygamber hayatta iken sahâbîlerin bazılarının başından geçen kerametlerden bahsedilmiştir.³³ Bu

32 Mehmet Özşenel, "İtikadî Konularda Haber-i Vâhidin Delil Olma Meselesi ve Kevseri'nin Konuya Bakışı", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 19/37 (2) (2014), 174.

33 Süleyman Uludağ, "Keramet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/266.

çalışmada, sahâbeye keramet nisbetinin ilmî açıdan temellendirilebilmesi için öncelikle sahih veya hasen kabul edilen rivayetler esas alınacaktır. Böylece hem Kâdî Abdülcebâr'ın söz konusu iddiası hadis rivayetleri ışığında değerlendirilecek hem de sahâbe kerametlerine dair rivayetlerin İslâmî literatürde nasıl konumlandırıldığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmada ele alınacak rivayetlerin ve bunlara ilişkin değerlendirmelerin daha açık biçimde anlaşılabilmesi için, konuyla doğrudan irtibatlı bazı temel kavramların kısaca açıklanması gerekmektedir. Bu çerçevede sahâbe, maûnet ve keramet kavramları, çalışmanın amacı ve sınırları dikkate alınarak ele alınacaktır.

1.1. Sahâbe

Arkadaşlık yaptı anlamına gelen sahîbe kökünden türeyen sahâbe, sahb ve ashâb kelimeleri, sâhib kelimesinin çoğuludur.³⁴ Ashâb kelimesi Kur'an'da cennet halkı³⁵ ve cehennem halkı³⁶ şeklinde "halk, ahâlî" anlamında geldiği gibi ashâb-ı kehf (mağara arkadaşları)³⁷ ifadesinde olduğu gibi "arkadaşlar" anlamında da geçmektedir. Sahâbînin tanımı konusunda âlimler arasında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, hadis usulünde yaygın biçimde benimsenen tanıma göre sahâbî, Hz. Peygamber'le mü'min olarak karşılaşan ve İslâm üzere vefat eden kimsedir. Nitekim İbn Ömer (öl. 73/693) "İlim ehlinin, 'Rasûlullah'ı gören, bâliğ olup İslâm'a giren, âkil olup dinin emirlerine razı olan kişi, gündüzün bir kesitinde de olsa Rasûlullah'a (s.a.v.) arkadaşlık yapmışsa o kişi sahâbidir. İslâm'a giriş öncelikle-

34 Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l- 'Arab* (Beyrût: Dâru Sâdır, 1414), "şhb", 1/519; Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-Zebîdî, *Tâcü'l- 'arûs min cevâhiri'l- Kâmûs*, thk. Heyet (Kuveyt: Vizâretü'l-İrşâd, 1422), "şhb", 3/185-186.

35 el-Bakara, 2/82.

36 el-Bakara, 2/39, 81, 119, 217, 257.

37 el-Kehf, 18/9.

rine göre farklı mertebelere sahiptirler’ dediklerine şahit oldum” demiştir.³⁸ “Görmek” yerine “karşılaşmak” ifadesinin tercih edilmesi de bu bakımdan önemlidir. Zira Abdullah b. Ümmü Mektûm gibi âmâ sahâbiler, Hz. Peygamber’i görmemiş olmakla birlikte onunla görüşmüş ve sohbetinde bulunmuşlardır.³⁹ Bununla birlikte sahâbîlik için Hz. Peygamber’le daha uzun süre birlikte bulunmayı veya onunla gazvelere katılmayı gerekli gören daha dar tanımlar da nakledilmiştir. Saîd b. Müseyyeb’e (öl. 94/713) nisbet edilen, Hz. Peygamber’le bir veya iki yıl birlikte bulunmayan yahut onunla bir veya iki gazveye katılmayan kimsenin sahâbî sayılmayacağı yönündeki yaklaşım,⁴⁰ bu çerçevede değerlendirilebilir. İslâm’a girdikten sonra irtidat eden, daha sonra yeniden Müslüman olarak İslâm üzere vefat eden kimselerin durumu da sahâbe tanımı bağlamında tartışılmıştır. Sahih olan görüşe göre, bu kimseler, Hz. Peygamber’le iman üzere karşılaşmış ve nihayetinde Müslüman olarak vefat etmiş olmaları sebebiyle sahâbî kabul edilmektedir.

1.2. Maûnet

Maûnet, yardım etmek, destek olmak anlamına gelen avn kökünden türemiş, aynı kökten türeyen iâne kavramıyla eş anlamlı bir kavramdır.⁴¹ Maûnet, Allah’ın (c.c.), mü’minlerin avamından olanı veya dini yaşamada kusurlu bir kişiyi sıkıntı ve zorluklardan kurtarması, yardımıyla desteklemesidir.⁴² Beyzâvî (öl. 685/1286) “... ve sadece senden yardım isteriz...”⁴³ âyetinin tefsirinde, istiâneyi, “yardım talebi” (talebü’l-maûne) şeklinde tanımlamış ve yardımın zarûrî olan ve zarûrî olmayan şeklinde iki kısımda

38 Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ‘ilmi’r-rivâye*, thk. Ebû Abdullah es-Süvergî, İbrahim Hamdi el-Medenî (Medine: el-Mektebetü’l-İlmiyye, ts.), 50.

39 Ebû’l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü’n-naẓar fî tavzîhi Nuḥbeti’l-fiker fî muştalahi ehli’l-eşer*, thk. Nûreddin İtr (Dımaşk: Matbaatu’s-Sabâh, 1421), 111-112.

40 Ebû’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdîrrahmân es-Sehâvî, *Fethu’l-muğîş bi-şerhi Elfiyyeti’l-ḥadis* (Lübnan: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1403), 3/102.

41 İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “avn”, 13/298-299; Zebidî, *Tâcü’l-‘arûs*, “avn”, 35/429-431.

42 Seffârîni, *Levâmi ‘u’l-envâri’l-behiyye*, 2/392.

43 el-Fâtiha, 1/4.

değerlendirilebileceğine işaret etmiştir.⁴⁴ Zarûrî olandan maksat, Allah'ın yardımı olmadığında gerçekleşmesi mümkün olmayan durumlardır. Bu kısma, mağaraya sığınan üç kişinin heyelan sebebiyle ağzı kapanan mağaradan, Allah için yaptıkları sâlih ameller sayesinde, sadece Allah'ın kurtarabileceğine dair sözleri⁴⁵ örnek verilebilir. Zarûrî olmayan yardım ise, yardım olunmadığında da belki kul o yapılması gerekeni yapar ama zorlanır. İşte bu zor işin kendisine kolay gelmesi için yardım ister.

1.3. Keramet

Keramet kelimesinin değerli olmak, önemli/saygın bir yere/konuma sahip olmak, cömertlik, ikramda bulunmak gibi anlamları vardır.⁴⁶ Kur'an'da keramet kavramı geçmez. Allah'ın ismi ve sıfatı olarak "çok cömert olan, övgüye lâyık vasıfları şahsında toplayan, cezayı gerektiren davranışları affedip suçluyu bağışlayan" anlamında el-Kerîm ism-i celili vardır. Allah katında en kerametli (değerli) kulun,⁴⁷ iman edip Allah'tan (c.c.) en çok korkanlar olduğu beyan edilir.⁴⁸ Keramet kelimesi hadis-i şeriflerde tevâzu sebebiyle kazanılan cennet elbisesi,⁴⁹ ikram, cömertlik, ağırlama, misafir etme,⁵⁰ değer, ihsan ve fazîlet⁵¹ gibi anlamlara gelmektedir. Nitekim sahâbe-i kirâm Hz. Peygamber'e "Misafirin ağırlanma/misafir edilme hakkı ne kadardır ya Rasûlallah?" (وَمَا كَرَامَةُ الضَّيْفِ يَا رَسُولَ اللَّهِ) diye sorduklarında Hz. Peygamber üç gün demiştir.⁵²

44 Nâsirüddin Ebû Said Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı (Beirut: Dâru İhyai't-Türasî'l-Arabi, 1418), 1/29.

45 Buhârî, "Müzâraa", 11, "Enbiyâ", 52, "Edeb", 5, "Tevhîd", 37; Müslim, "Rikâk", 100.

46 İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 12/512, "krm"; Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs*, 33/335-337, "krm".

47 Temel Yeşilyurt, "Kutsiyet, Velâyet ve Keramet' Kavramları", *İslâm Düşünce ve Geleneginde Kutsiyet, Velâyet, Keramet* (İstanbul: Kuramer Yay., 2017), 296.

48 Hucurât 49/13.

49 Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beirut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), "Edeb", 3.

50 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 24/327-328, (No. 15559).

51 Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Şu'abü'l-imân*, thk. Abdu'l-Aliyy Abdu'l-Hamid Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423), 11/451, (No. 8818); 11/453, (No. 8821).

52 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 18/251, (No. 11726).

Mütekaddimûn dönemi temel hadis eserlerinde, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ikram edilen hususlar bab başlıklarına yansımıştır. Bu da bize, keramet ve ikrâm kelimelerinin mana bakımından birbirine yakın anlamda kullanıldığını göstermektedir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'e bahşedilen mücizelerin bir ikrâm-ı ilâhî olduğuna İmam Dârimî'nin (öl. 255/869) *es-Sünen* eserinde verdiği bab başlıkları örnek verilebilir. Dârimî *es-Sünen* eserinin Mukaddime'sinde "Bâbu mâ ekramallahu bihi nebiyyehu (s.a.v.) min îmânî's-şeceri bihi ve'l-behâimi ve'l-cin" (Allah'ın (c.c.) nebîsine ağacın, hayvanların ve cinlerin iman etmesini ikrâmı konusu); "Bâbu mâ ükrime'n-nebiyyü (s.a.v.) min tefcîrî'l-mâ'i min beyni esâbî'ih" (Nebî'ye (s.a.v.) parmaklarının arasından suyun fışkırmasının ikram edilmesi konusu); "Bâbu mâ ükrime'n-nebiyyü (s.a.v.) bi-hanîni'l-minber" (Nebî'ye (s.a.v.), hurma kütüğünün Hz. Peygamber'den ayrılışına dayanamayıp inlemesinin ikrâmı konusu); "Bâbu mâ ükrime bihi'n-nebiyyü (s.a.v.) fî bereketi taâmih" (Nebî'ye (s.a.v.), yemeğinin bereketlenmesi ile ikrâm olunması) bablarını ve benzeri başka babları tertîb etmiştir.⁵³ Diğer taraftan ilk devir hadis kitaplarında, ikram kelimesinin ıstılahî anlamda bab başlığı olarak peygamber dışındaki insanlar için kullanıldığına dair bir bulguya rastlayamadık.

İslâmî terminolojide ıstılah olarak "keramet, peygamberlik iddiasında bulunmayan, iman ehli ve sâlih amel sahibi bir kimseden, meydan okuma amacı taşımaksızın zuhur eden hârikulâde hâdiselerdir".⁵⁴ Sâlih kulun, akıl veya duyular yoluyla bilinmesi mümkün olmayan bir meseleyi ilham, keşif ve/veya firâsetle şer'î çerçevede bilmesi de keramet olarak kabul edilmiştir.⁵⁵ Sâlih kulun icâbet edilen duası, sâlih rüyası, belirgin bereketi, belirgin fazîleti/üstünlüğü, itham edildiği durumlarda Allah'ın tebrîe etmesi gibi haller de keramet olarak kabul edilmiştir.⁵⁶ Keramet, Allah Teâlâ'nın

53 Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Riyâd: Dâru'l-Muğni, 1412), "Mukaddime", 4-9, 11, 15.

54 Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1403), 184.

55 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Literatüründe Keşif ve Keramet* (İstanbul: Sufi Kitap, 2017), 79.

56 Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî fî şerhi Şahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi Tûrâsî'l-Arabî, ts.), 19/359.

alışılmış sebep-sonuç düzeninin dışında yarattığı ve sâlih kuluna ikram ettiği olağanüstü bir hâdisedir.

Keramet kelimesinin "peygamberlik iddiasında olmayan sâlih bir mü'minin elinde zuhur eden hârikulade/olağanüstü hal/durum/olay" anlamını ne zaman kazandığı ile ilgili müstakil bir çalışma henüz tespit edilememiştir. Keramet kavramının, velilerden zuhur eden hârikulâde olayları ifade eden teknik anlamıyla erken itikad metinlerinde kullanıldığı görülmektedir. Ebû Hanîfe'ye (öl. 150/767) nisbet edilen *el-Fıkhü'l-ekber*'de **آيَاتُ الْأَنْبِيَاءِ وَكَرَامَاتُ الْأَوْلِيَاءِ حَقٌّ** "Peygamberlerin mucizeleri ve evliyânın (Allah'ın dostluğunu kazanmış sâlih kulların) kerametleri haktır/gerçektir"⁵⁷ diye başlayan sözü, Peygamberlerin mucizeleri ile evliyânın kerametlerinin hak ve sabit kabul edildiğini gösteren erken örneklerden biridir. Aynı metinde, mü'min olmayanların ellerinden zuhur eden hallerin ise onların lehine bir üstünlük delili olmayıp istidrâc kapsamında değerlendirileceği belirtilmektedir. Bu yaklaşım, Ehl-i sünnet itikadında hârikulâde olayların, kendisinden zuhur ettiği kişinin iman ve istikamet durumundan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

2. Sahâbeye Keramet Nisbetinin Teorik Zemini, Keramet'in Mâhiyet ve Sınırı

Ebû Hanîfe (r.a.) *el-Fıkhü'l-ekber*'deki "Peygamberlerin âyetleri/mucizeleri ve evliyânın (Allah'ın dostluğunu kazanmış sâlih kulların) kerametleri haktır/gerçektir" sözüyle, sahâbeden daha aşağı mertebedeki sâlih kullardan kerametın zuhur edebileceğinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. İmam Tahâvî (öl. 321/933) de velilerden kerametın zuhur edebileceğinin Ehl-i sünnet itikadında olduğunu şu sözüyle ortaya koyar: "Evliyâdan hiçbir kimseyi peygamberlerden herhangi birisine üstün tutmadığımız gibi bir peygamberin bütün evliyâdan üstün olduğunu kabul ederiz. Bununla birlikte evliyâdan zuhur eden keramete ve onların kerametini nakleden

57 Nu'mân b. Sâbit Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber* (el-İmârâtü'l-Arabiyye: Mektebetü'l-Furkân, 1419), 51.

sadık râvilerin rivâyetlerine iman ederiz”.⁵⁸ İmam Eş’arî (öl. 324/935-36) de “Allah Teâlâ kerametlerini salih kullarına has kılabilir (Bu durum İslam akidesi açısından herhangi bir mahzur içermez)” diyerek, kerametın hak olduğunu beyan eder.⁵⁹

Ahmed b. Hanbel Ehl-i sünnetin akidesini izah ederken demiştir ki: “Sahâbenin mertebe bakımından en alt mertebesindeki bir sahâbî, Hz. Peygamber’i görme şerefine nâil olamayan sonraki nesillerde gelen insanlardan daha üstündür”.⁶⁰ İmam Nevevî de (öl. 676/1277) “Bir anlık bile olsa Rasûlullah’a arkadaşlık yapmanın faziletine hiçbir amel denk gelmez ve hiçbir şeyle bu dereceye ulaşamaz”⁶¹ demiştir. İbn Abdülber (öl. 463/1071) “Sahâbe dışında, sahâbeden daha faziletli olanlar vardır’ görüşünün hiçbir kıymeti yoktur”⁶² der.

Sonraki nesillerden olup helal ve haramlar gibi ahkâmı keşifle bilen velîlerin var olduğu ve bu sâlih kulların sahâbeden daha üstün olabileceği iddiası, sahâbenin faziletini açıkça beyan eden Kitâb’a, sünnete ve ümmetin icmasına aykırıdır, böyle bir iddia bidattır. Zira sahâbe “Sizden birisi, Uhud dağı kadar altın infak etse, sahâbeden bir kişinin infak ettiği bir müd veya müddün yarısının sevabına erişemez”⁶³ hadis-i şerifinde de beyan edildiği üzere, yaptıkları hizmete ve erdikleri mertebeye erişilemeyecek bir nesildir.⁶⁴

58 Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *el-‘Aķidetü’l-Ṭahâviyye* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1416), 30-31, (No. 127-128).

59 Ebû’l-Hasen Ali b. İsmâil el-Eş’arî, *Maķâlâtü’l-İslâmiyyîn*, thk. Hellmut Ritter (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabi, ts.), 296.

60 Ebû’l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasen el-Lâlekâî, *Şerhu uşûli i’tikâdi Ehli’s-sünne ve’l-cemâ’a*, thk. Ahmed Sa’d Hamdân (el-Memleketü’l-Arabiyyetü’s-Suûdiyye: Dâru Taybe, 1402), 1/160.

61 Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahihi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabi, 1392), 16/93.

62 Ebû Said Abdullah el-Hâdimî, *el-Berîkatü’l-Maķmûdiyye fî şerhi’l-Ṭarîķati’l-Muķammediyye ve’ş-şerî’ati’n-nebeviyye fî’s-sireti’l-Aķmediyye*, thk. Ahmed Rifat b. Osman Karahisârî (Dâru’l-Hilâfeti’l-Aliyye - İstanbul: Şirketü sahâfiyye-i Osmâniyye, 1318), 1/307.

63 Buhârî, “Fedâilü’s-sahâbe”, 5; Müslim, “Fedâilü’s-sahâbe”, 221, 222.

64 Hâdimî, *el-Berîkatü’l-Maķmûdiyye*, 1/381-382.

Kerametın elinden zuhur ettiği sâlih kulun, Allah'ı bilen, günahlardan kaçınıp Allah'a itaate devam eden, kadın olsun erkek olsun lezzetlere ve şehevî arzulara dalmayan, şeriat-ı Muhammediyyeye samîmî şekilde bağlı bir kişi olması gerekir. Hârikulâde, câhil bir kimseden zuhur ediyorsa, bu şeytanın saptırmak için tuzak kurmasından başka bir durum değildir.⁶⁵ Sâlih bir mü'min veya velînin, akıl veya duyular yoluyla bilinmesi mümkün olmayan bir meseleyi ilham, keşif ve/veya firâsetle şer'î çerçevede bilmesi, keramet olarak kabul edilmiştir.⁶⁶

İbnü'l-Arabî'ye (öl. 638/1240) göre keramet hissî ve manevî olarak ikiye ayrılır. Hissî keramet, suda yürüme veya havada uçma gibi duyularla algılanabilen hârikulâde olayları ifade eder. Umumun dikkatini daha çok bu tür kerametler çekmektedir. Manevî keramet ise sadece Allah'ın seçkin kulları bilir. Manevî keramet, şeriatın âdâbını korumak, güzel ahlakı koruyup bayağı/seviyesiz davranışlardan sakınmak, farzları vaktine riâyet ederek yerine getirmektir. Yani kısaca istikamet ehli olmaktır. Hak'tan gelen keramet, Allah'ın el-Birr isminin tecellisidir. Allah'ın (c.c.), imanları, teslimiyetleri, Hak'tan gelene rızaları, halka hizmetleri gibi göstermiş oldukları sadakat ve vefalarına karşılık ebrâra nasip ettiği ikramdır.⁶⁷ Nitekim İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449), Kadir Gecesi'nin ihyası ile ilgili hadisi değerlendirirken, asıl olanın hârikulâde olaylara şahit olmak değil istikâmet olduğunu, Kadir Gecesi'nde hârikulâde olayları görmenin mutlak fazîlet anlamına gelmeyeceğini, yaşanan kimi olağanüstü hâdiseler keramet iken bazılarının fitne olabileceğini dile getirir. Ona göre Kadir Gecesi'ni ibadetle ihya ettiği hâlde herhangi bir olağanüstü hâl yaşamayan kimse, ibadet etmediği hâlde bazı olağanüstü şeyler gören kimseden daha faziletli olabilir.⁶⁸ Bu çerçevede en büyük keramet, Allah'a itaatte muvaffak olmak, münker fiilleri terk etmek ve hayırlı fiilleri işlemede istikâmet üzere olmaktır.

65 Seffârîni, *Levâmi 'u'l-envâri'l-behiyye*, 2/393.

66 Uludağ, *Tasavvuf Literatüründe Keşif ve Keramet*, 79.

67 Muhyiddin Muhammed b. Ali İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fi ma 'rifeti'l-esrârî'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye*, thk. Ahmed Şemsüddin (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420), 3/552-553.

68 Ebü'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bâri şerhü Şağhihi'l-Buğârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 4/267.

Hârikulâde olaylar ya istikâmet ehli sâlih kulun elinde keramet ya mel'ûn fâsık kişinin elinde istidrâc yahut cin ve şeytanların dahliyle cereyan eden bir durum olabilir. İstikâmet ehli sâlih kulun elinde zuhur eden keramet, Allah'ın sâlih kulunu desteklemesi ve ayaklarını hak yolunda sağlamlaştırması, sâlih kulunun kulları arasındaki faziletini izharıdır. Bu halleri yaşayan sâlih kulun imanı, hayırlı işleri yapmaya gayreti, Allah'a yakınlaşmaya azmi artar. Onun bu hallerini gören insanlar da bu güzel hasletlerde ona uyarlar. Bu halleri yaşayan sâlih kulun kerameti gizlemesi, Allah'a hamd etmesi, fazl u kereminden daha fazla istemesi, nefsine aldanıp kendini beğenmemesi gerekir. Zira önemli olan, âkibettir, sonuçtur.⁶⁹

Kerametın vukûunu kabul eden âlimler, bu hâlin izhar edilmesinden ziyade gizlenmesinin esas olduğunu vurgulamışlardır. Takıyyüddin es-Sübki (Sübki-i Kebîr) (öl. 756/1355), Hz. Peygamber'in "Kadir Gecesi'nin vaktini söylemek için çıktığında iki kişinin tartışması sebebiyle vaktinin ne zaman olduğunun kendisine unutturulduğunu"⁷⁰ haber verdiği hadisten hareketle, Kadir Gecesi'nin vaktini bilen kimsenin bunu gizlemesinin müstehtab olduğunu söyler. Zira Kadir Gecesi'ni bilmek keramettir; kerameti de ihtiyaç olmadığı sürece gizlemek gerekir. İhtiyaç veya maslahat gereği gibi sahih bir niyet olması durumunda söylenmesi câizdir. Kerametın gizlenmesinin gerekli görülmesi, onun izharında ortaya çıkabilecek birtakım dinî ve ahlâkî sakıncalarla ilgilidir. Zira kerametın izharında, riyâkarlık, kendini beğenme ve başkalarından üstün görme; salahta başkalarını geçtiğini zannetme ve Allah katındaki mertebesinin diğer insanlardan yüce olduğunu vehmetme; keramete odaklanıp Allah'a hakkıyla şükr edememe; Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'a "Yavrucuğum, rüyayı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar!..." dediği gibi insanların kendine hased etmesine sebep olma gibi tehlikeler söz konusu olabilir.⁷¹

69 Ebû'l-Hasen Takıyyüddin Ali b. Abdilkâfi es-Sübki, *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc*, thk. Ahmed Cermal ez-Zemzemî ve Nureddin Abdülcebbar (Birleşik Arap Emirlikleri-Dubâi: Dârul-Buhûs Li-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1424), 1/157-158.

70 Buhârî, "İman", 35; "Salâtü't-Terâvih", 5; "Edeb", 44.

71 Ebû'l-Hasen Takıyyüddin Ali b. Abdilkâfi es-Sübki, *Kaẓâ'ü'l-ereb fî es'ileti Haleb*, thk. Muhammed Âlim (Mekketü'l-Mükerrreme: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1413), 502-503; Sübki, *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc*, 1/157; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/268.

Kerametler bir başka ifadeyle doğa yasalarını delen/yırtan hârikalar, dînî bir ihtiyacın ve manevi bir zaruretin gereği olarak vukua geliyor ve manevi ihtiyacı karşılıyorsa buna her zaman ve her yerde ihtiyaç vardır.⁷² Bu çerçevede ihtiyaç anında sahâbe de kerametlere nâil olmuşlardır.

Kur'an-ı Kerim'de peygamber olmayan bazı sâlih kimselerle ilişkili olarak nakledilen ve klasik literatürde keramet kapsamında değerlendirilen birtakım hâdiseler bulunmaktadır. Hz. Meryem'in, Hz. İsa'ya evlenmeden hamile kalması;⁷³ yazın kış, kışın yaz meyvelerine nail olması;⁷⁴ kuru hurma ağacından yaş hurma yemesi;⁷⁵ Âsaf b. Berahyâ'nın Süleyman'ın huzurunda Belkıs'ın tahtını bir aylık mesafeden göz açıp kapanmadan getirmesi;⁷⁶ Ashâb-ı Kehf'in mağarada herhangi bir zarara uğramadan üç yüz küsur yıl uyumaları keramet bahsinde en sık zikredilen örneklerdendir.⁷⁷

Sahâbe, Hz. Peygamber'e iman eden, onun sohbetine doğrudan mazhar olan ve İslâm'ın tebliği ile yerleşmesi uğrunda canları ve mallarıyla mücadeleye eden ilk Müslüman nesildir.⁷⁸ Kur'an'da Allah'ın kendilerinden razı olduğu bildirilen,⁷⁹ Hz. Peygamber'in de en hayırlı nesil olarak nitelediği bu topluluk,⁸⁰ Ehl-i sünnet düşüncesinde sonraki nesillerden daha faziletli kabul edilmiştir. Bu itibarla, sonraki dönemlerde yaşamış sâlih kullardan keramet zuhur edebileceğini kabul edip sahâbe neslinden böyle bir hâlin zuhur etmediğini ileri sürmek, ayrıca temellendirilmesi gereken bir yaklaşım olarak görünmektedir. Bununla birlikte Mu'tezile âlimlerinden Kâdî Abdülcebbar'a göre, sahâbeye kerametın nisbet edildiği haberler mütevâtir haber olmadığı için bilgi değeri yoktur. Böyle olunca Mu'tezile'ye göre sahâbe neslinde keramet mümkün ve vâki değilse diğer sâlih kullarda olması hiç

72 Uludağ, *Tasavvuf Literatüründe Keşif ve Keramet*, 152.

73 Meryem, 19/20-22.

74 Âl-i İmrân, 3/37.

75 Meryem, 19/25.

76 en-Neml, 27/40.

77 el-Kehf, 18/25.

78 el-Ahzâb, 33/23; et-Tevbe, 9/111; el-Haşr, 59/8-9.

79 et-Tevbe, 9/100; el-Feth, 48/18.

80 Buhârî, "Şehâdât", 9; "Fedâilü's-sahâbe", 1; "Rikâk", 7; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 212.

düşünülemez.⁸¹ Ehl-i sünnet âlimlerinin mu'tedil olanları, kerametın imkan ve vukûunun câiz ve vâki olduğunu kabul ederken, Mu'tezile ve bazı âlimler kerameti kabul etmezler. Ancak Mu'tezile'nin kerameti reddetmesindeki maksadı, "kendisine kerametın nispet edilemeyeceği kişilerden kerametın zuhûr ettiğini söylemek" şeklinde anlamak daha doğrudur. Ayrıca Aynî (öl. 855/1451) kelam alimlerinin çoğuna göre kerametın, velinin talebi ile gerçekleşebileceğine Cüreyc hadisini⁸² örnek vermektedir.⁸³

İbn Haldûn (öl. 808/1406), sahâbeye nispet edilen bazı kerametleri nakletmekle birlikte, sahâbe döneminde bu tür hâdiselerin sonraki dönemlere nisbetle daha az görünmesinin sebeplerine dair sûfilerin açıklamalarına da yer verir. Onun aktardığına göre bazı sûfiler, Hz. Peygamber'in hayatta bulunduğu dönemde sahâbenin onun huzurunda kendilerine ait olağanüstü hâlleri izhar etmeye ihtiyaç duymadıklarını veya böyle hâllerin onların üzerinde belirginleşmediğini düşünmüşlerdir. Mutasavvıflara göre, Medîne-i Münevvere'ye giden sûfiden oradan ayrılana kadar manevi halleri alınır.⁸⁴

İbn Teymiyye de, kerametlerin insanlar ve dönemler arasındaki dağılımını iman ve ihtiyaç ilişkisi üzerinden açıklamaktadır. Ona göre keramet, kimi zaman imanı zayıf olanların imanlarını kuvvetlendirmek için zuhur eder. Bu nedenle, tâbiünde keramet olayları sahâbeden daha çok görülür. Hz. Peygamber döneminden ve nübüvvet meşalesinden uzaklaşıldıkça keramet olaylarının artma sebeplerinden biri budur.⁸⁵

İbn Teymiyye, "Allah'ın müttakî velîleri, Hz. Peygamber'e iktidâ eden, emrettiklerini yapıp yasakladıklarından kaçınanlardır. Onlar Allah Rasûlüne ittibâ ettikleri sürece Allah (c.c.) onları melekleri ve Cibrîl ile

81 Kadı Abdülcebbar, *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*, 15/241.

82 Buhârî, "Ebvâbu'l-amel fi's-salât", 7; "Enbiyâ", 49;; Müslim, "el-birr ve's-sıla", 8.

83 Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 12/28; Murat Serdar, "Ehl-i Sünnet İncancında Kerâmetin İmkan ve Vukûu Problemi", *Bilimname* 19/2 (2010), 28.

84 Abdurrahman Ebû Zeyd İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 2007), 305-306.

85 Uludağ, *Tasavvuf Literatüründe Keşif ve Keramet*, 77.

destekler... Allah'ın velî kullarından sâdır olan kerametler ya dinde hüccet ya da Müslümanların ihtiyacı için sâdır olur... Keramet, Hz. Peygamber'e ittibâ bereketinden sâdır olduğu için hakikatte Hz. Peygamber'in mucizesidir..."⁸⁶ ifadeleriyle, kerametın zuhur edebileceği velî kulları tanımlayarak, böyle olmayanlardan zuhur edenlerin keramet kapsamında değerlendirilemeyeceğine işaret etmiş; kerametın dînî bir maslahat veya ihtiyaç anında gerçekleşebileceğine değinmiş; kerametın sâlih kulun iman ve ittiba ettiği Peygamber'in hak peygamber olduğunu ve onun mucizesi olduğunu dile getirmiştir.

Sahâbenin kabul olan duâ ve bedduâları da keramet olarak kabul edilmiş ve Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın bedduâsı;⁸⁷ Ervâ bint Üveys, arazisini Saîd b. Zeyd'in haksız yere aldığını iddiâ edince Saîd b. Zeyd'in yaptığı bedduâ;⁸⁸ Berâ b. Mâlik'in (r.a.) Müslümanların kendilerine zorluk çıkartan müşriklere bedduâ etmesini rica etmeleri üzerine yaptığı bedduâ;⁸⁹ Hz. Osman'ın evini muhâsara edip şehit edenlerden biri, Hz. Osman'ın (r.a.) eşi muhâsara edenleri görüp korkarak bağırduğında, ona tokat atmış, bunu gören Hz. Osman'ın (r.a.) "Allah (c.c.) ellerini ve ayaklarını alsın, gözlerini âmâ etsin ve seni cehennem azabına dûcâr etsin" bedduâsı;⁹⁰ Hz. Ali'nin (r.a.) rüyâsında Rasûlullah'ı görmesi, halkın kendisine yaptıkları düşmanlık ve kötülüklerden serzenişte bulunması üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.) "O halde onlara bedduâ et" demesi üzerine "Allahım! Bana onlardan daha hayırlısını nasip et; onlara da benden görmedikleri şerri başlarına getirecek kimseyi

86 Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm İbn Teymiyye, *Mecmû' u'l-fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (el-Memleketü'l-'Arabiyyetü's-Suûdiyye: Mecmeu'l-Melik Fahd, 1416), 11/274-275; ayrıca bakz.; Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye*, 1/261.

87 Buhârî, "Sıfatu's-salât", 13.

88 Müslim, "Müsâkât", 138.

89 Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-Şaḥihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411), 3/331, (No. 5274); Beyhakî, *Şu 'abû'l-imân*, 7/331, (No. 10483).

90 Ebû'l-Kâsım Hibetullâh b. el-Hasen el-Lâlekâî - Ebû Muhammed el-Hasan b. Muhammed el-Hallâl, *Kerâmâtü'l-evliyâ (ve yelihi Kerâmâtü'l-evliyâ li'l-Hallâl)*, thk. Ebû Ya'kub Neş'et b. Kemâl (Kâhire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1431), 102-103, (No. 77).

getir” diye bedduâ edip namaza çıktığında Abdurrahman b. Mülcem ile Şebîb’in kılıçla yaralaması ve akabinde şehit olması⁹¹ gibi örnekler verilmiştir.

3. Sahâbe Kerametleri

Bu başlık altında, hadis rivâyetlerinde sahâbeye nispet edilen kerametleri tespit edip hadis ve yorum literatürü çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık. Sahâbeye nisbet edilen keramet rivâyetleri, başta temel hadis mecmuaları olmak üzere, tabakât kitaplarında ve sahâbe kerametlerini derleyen müstakil kitaplarda yer almaktadır. Bu rivâyetler değerlendirilirken öncelikle hadis kaynaklarında yer alan ve muhaddislerce sahih yahut hasen kabul edilen haberler esas alınacaktır. Buhârî (öl. 256/870) ve Müslim’in (öl. 261/875) birlikte rivâyet ettiği yahut sadece Buhârî’nin ya da Müslim’in rivâyet ettiği hadislerin sıhhati ayrıca uzun biçimde tartışılmayacak; ancak ilgili rivâyetin keramet bahsiyle nasıl ilişkilendirildiği açıklanacaktır. Diğer kaynaklarda yer alan rivâyetlerde ise mümkün olduğu ölçüde isnad durumu, muhaddislerin sıhhat değerlendirmeleri ve rivâyetin keramet kapsamında yorumlanıp yorumlanmadığı ortaya konulacaktır.

Sahâbeye keramet nisbeti bağlamında zikredilen en dikkat çekici rivâyetlerden biri, Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) misafirlerine ikram ettiği yemeğin bereketlenmesi, yendikçe çoğalması ve yemeğin artması buna en güzel örneklerdendir.⁹² Bu hâdise, Hz. Peygamber hayatta iken sahâbenin elinden

91 Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîye, 1410), 3/26-27; Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn b. 'Abdullâh el-Bağdâdî el-Âcurrî, *eş-Şerî'a*, thk. 'Abdullâh b. 'Umar b. Suleymân el-Demici (Riyad: Dâru'l-Vaţan, 1420/1999), 4/2105, (No. 1598); Ebû'l-Kâsım Hibetullâh b. el-Hasan b. Manşûr et-Taberî er-Râzî el-Lâlekâ'i, *Şerhu 'Usûli 'İ'tikâdi 'Ehli's-Sunne ve'l-Cemâ'a*, thk. Ahmed b. Sa'd b. Hamdân el-Gâmidî (Suudi Arabistan: Dâru Taybe, 1423/2003), 9/133, (No. 72); Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hebetillâh b. Abdillâh b. Huseyn ed-Dımaşkı İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk ve zıkrü fazlihâ ve tesmiyetü men hallehâ mine'l-emâşil ev ictâze bi-nevâhihâ min varidihâ ve ehlihâ*, thk. Muhibbüddîn Ebû Said Ömer (b.y.: Dâru'l-Fıkr, 1415), 42/556; Ebû'l-Hasen 'Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Eşîr, *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. 'Ali Muhammed Mu'avvıd - 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd (b.y.: Dâru'l-Kutubî'l-'İlmîyye, 1415/1994), 4/102, (No. 1163, 1164).

92 Buhârî, “Edeb”, 88; “Menâkub”, 22; “Mevâkît”, 40; Müslim, “Eşribe”, 176; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/237-238, (No. 1712).

zuhur eden kerametlerdendir. Aynî bu hadisin açıklamasında, bu hâdisenin Hz. Ebû Bekir'in kerameti olduğunu ve buradan hareketle Ehl-i sünnet ve'l-cemâatin de kabul ettiği üzere Allah dostlarının kerametlerinin hak olduğunun isbâtı olduğunu söylemiştir.⁹³ Buhârî hadisi farklı Kitab ve Bab başlıklarında nakletmiştir. Buhârî'nin bu hadisi Menâkıb kitabının "Âlâmâtü'n-nübüvve fi'l-İslâm" Babı'nda rivâyet etmesi, şuna işaret ediyor gibidir: Peygambere tâbi olan sâlih kul ve velinin elinde zuhur edene âyet/mûcize değil keramet denir ama bu sâlih kulun tâbi olduğu Peygamberin hak peygamber olduğunun delillerindendir.⁹⁴ Sahâbe ve onlardan sonra gelenlerden zuhur eden hârikulâde haller, Peygamberin mûcizelerinden kabul edilir.⁹⁵ Hadis, müttefekun aleyhtir.

Hz. Ebû Bekir'e nisbet edilen bir diğer hârikulâde hâdis, kızı Hz. Âişe annemize, vefat etmeden önce belli bir süre kullanım hakkı verdiği meyve bahçesinin hasadını artık mirasçı olan iki kız ve iki erkek kardeşine de vermesi gerektiğini söylediği vasiyetinde Hz. Âişe annemiz erkek kardeşlerinin Muhammed ve Abdurrahman olduğunu ancak bir tek kız kardeşi (Esmâ) olduğunu söyleyince Hz. Ebû Bekir (r.a.) eşi Habîbe bint. Hârice'den bir kız evlâdının dünyaya geleceğini söylemesi, dünyaya gelmeden önce cinsiyetini bildiğini gösterir.⁹⁶ Abdürrezzak es-San'ânî'nin (öl. 211/826-27) *el-Musannef* isimli eserinde nakledilen ibâre "onun kız çocuğu olduğu içime doğdu" şeklindedir.⁹⁷ Bâzı İslâm âlimleri Hz. Ebû Bekir'in bu durumu rüyasında gördüğünü düşünmektedirler.⁹⁸ İmam Mâlik'in (öl. 179/795) "Âişe (r.anhâ) > Urve b. Zübeyr > İbn Şihâb ez-Zührî > Mâlik b. Enes" kanalıyla naklettiği hadisin senedi sahihtir.

93 Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/62-63.

94 Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 24/135.

95 Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 24/219.

96 Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *Muvaffa' -i Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, thk. Takiyuddin en-Nedvî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1413), "Buyû", 806; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdü'l-Hak (Mısır: Âlemü'l-Kütüb, 1414), 4/88, (No. 5404); Lâlekâi - Hallâl, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, 84-85, (No. 68).

97 Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 9/101, (No. 16507).

98 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî Zürkânî, *Şerhu'l-Muvaffa'*, thk. Tâhâ Abdurrauf Sa'd (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1424), 4/85.

Hiz. Ömer'in Cuma hutbesi verirken hutbeye ara verip ordu komutanına "Ey Sâriye! Dağa dikkat et!" diye seslendiğinde, o esnada hutbeyi dinleyen insanlar Hiz. Ömer'in hutbe arasında alakasız söz söylemesine çok şaşırılmışlardır. Irak'ta orduyu komuta eden Sâriye ve askerlerinin Hiz. Ömer'in sesini duyması ve tedbir alıp savaşı kazanmalarına vesile olmuştur.⁹⁹ Bu hâdise Ahmed b. Hanbel'in *Fedâilü's-Sahâbe* eserinde "Abdullah b. Ömer > Nâfi' > (Muhammed) b. Aclân > Yahyâ b. Eyyûb > (Abdullah) İbn Vehb (el-Mısırî) > Ebû Amr el-Hâris b. Miskîn el-Mısırî > Abdullah b. Ahmed b. Hanbel" senedi ile gelmiştir. Râvîler, *Kütüb-i Sitte* imamlarının kendilerinden hadis naklettiği, ta'dil lafızları ile güvenilir oldukları beyan edilmiş râvîlerden oluştuğu ve muttasıl bir senet ile geldiği için isnâdı sahîh bir rivâyettir. Metin açısından da birbirini destekleyen rivâyetlerle hasen li-gayrihi bir eser/haberdur. Nitekim İbn Kesîr¹⁰⁰ (öl. 774/1373) ve İbn Hacer bu rivâyetlerin birbirini desteklemesi sebebiyle "ceyyid hasen" (senedi sağlam hasen) hükmü vermiştir.¹⁰¹ İbn Teymiyye, sesin Irak'taki komutan ve askerlere ulaşmasını: 1- Allah'ın görevli seyyah melekleri veya 2- Müslüman cinler aracılığıyla ulaşmış olabileceği şeklinde iki ihtimale bağlamaktadır.¹⁰² Hiz. Ömer'in böyle bir lütfâ mazhar olmasının gayet doğal olduğunu, Hiz. Peygamber'in "Sizden önceki ümmetlerden peygamber olmadığı halde kendisine ilham olunanlar vardı. Benim ümmetimden de kendisine ilham olunan bir kişi varsa o Ömer'dir"¹⁰³ hadisi ispat eder. Hiz. Ömer'in Allah (c.c.)

99 Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *Fezâ'ili's-şahâbe*, thk. Vasiyyullah Muhammed Abbas (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403), 1/269, (No. 355); Lâlekâi - Hallâl, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, 93, (No. 73); Ahmed b. Abdillâh Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, thk. Muhammed Ravvâs Kal'acî ve Abdül-bir Abbâs (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406), 579-580, (No. 525-528); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşâd*, thk. Ahmed İsam el-Kâtib (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, 1401), 314; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, thk. Abdulmu'ti Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1408), 6/370.

100 Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Şihâbüddin Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşki İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîri (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1408), 7/147-148.

101 Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fi temyizi's-şahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 3/5.

102 Ebû'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, thk. Abdülaziz b. Sâlih (Riyad: Edvâu's-Selef, 1420), 2/1059-1061.

103 Buhârî, "Enbiyâ", 54; "Fedâilü's-sahâbe", 6; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 23.

tarafından kalbine bilgi ilkâ edildiği veya melek aracılığıyla ilham aldığı kabul edilmektedir.¹⁰⁴

Hiz. Ömer (r.a.) hilâfeti zamanında, Zeyneb Bint. Cahş'a (r.anhâ) beytül-mâlden maaş (12.000 dirhem) gönderirdi. Vefat etmeden önceki hicrî yirmi yılında da maaş gönderince "Allah Ömer'i bağışlasın! Bana neden gönderiyor. Diğer kardeşlerim, akrabalarım benden daha evladır." deyip paranın üzerine bir örtü serdirip ihtiyaç sahiplerine dağıtmaya başladı. En son kalan seksen beş dirhemdi. "Ömer'in bana göndereceği son maaş da bu idi" diyerek (veya "Allahım! Bir daha bana Ömer'in (r.a.) göndereceği maaşı ulaştırma/ulaşmadan ruhumu kabzet" diye dua etmiş ve) vefatının geldiğini haber vermiştir.¹⁰⁵ İbn Hacer, bu rivâyet ile Hiz. Peygamber'in eşlerinin hangisinin elinin daha uzun olduğu (daha çok infak edip hayr işleyen) konusundaki rivâyetlerin birbirilerini destekleyip sıhhat bakımından kuvvetlendirdiğini söylemektedir.¹⁰⁶ Ebû Nuaym el-İsfahânî (öl. 430/1038) bu haberi "Berre bint. Râfi' > Ümmü'l-Mü'minin Ümmü Seleme'nin (r.anhâ) kölesi Abdullah b. Râfi' (Berre bint. Râfi'in kardeşi) > Yezîd b. Husayfe > Muhammed b. Amr > Abdul'alâ b. Abdul'alâ > Ali b. Abdullah el-Medenî > İsmail b. İshâk el-Kâdî > Ebû Muhammed el-Hasen b. Muhammed b. Key-sân" senediyle nakletmiştir. Abdul'alâ, Kaderîlikle itham edilmiş olmakla beraber, Yahyâ b. Maîn (öl. 233/848) tarafından sika kabul edilmiştir.¹⁰⁷ Bu hâdise herhangi bir eleştiriye tabi tutulmadan ricâl kitaplarında da nakledilmiştir.¹⁰⁸

Sa'd b. Ebû Vakkâs, "Hiz. Ali, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm"a söven bir kişiyi Allah'ın (c.c.) Kur'ân'da kendilerinden râzı olduğunu

104 Ramazan Biçer, "Bir Kelâm Bilgini Olarak Ebu Bekir İbnü'l-Arabi'ye Göre Gazzâlî'nin Keşf Metodu", *Kelamda Bilgi Problemi: Bildiriler*, (2003), 259.

105 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/228; 8/86; Ahmed b. Abdullah Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-şahâbe*, thk. Adil b. Yusuf (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419), 22/297-298, (No. 6787); Ahmed b. Abdullah Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Kahire: Matbaatü's-Saade, 1394), 2/54; Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne*, 9/177, (No. 117).

106 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 3/288.

107 Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1996), 9/243.

108 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/212;; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 8/54-55.

bildirdiği bu kimselere sövmekten vazgeçmesi, aksi halde kendisine bedduâ edeceğini söylemesine rağmen o kişi “Peygamber misin ki duanın kabul olacağından bu kadar emin olabiliyorsun?” deyip sövmekten vazgeçmedi. Sa’d (r.a.) “Allahım! Buna hak ettiğini ver” dedi. Bir süre sonra bir deve gelip ayakları ile o zatı ezip öldürdü, insanlar Sa’d’a duasının gerçekleştiğini haber verdiler.¹⁰⁹ Bu olay hem sövülen insanların Allah katında ne kadar değerli olduğunu hem de bedduâ eden Sa’d’ın (r.a.) duasının müstecâb olduğunu göstermektedir. Bu rivâyet “Sa’d b. Ebû Vakkâs > Âmir b. Sa’d > Âmir b. el-Esved > Muhammed b. Muhammed b. el-Esved (Âmir b. Sa’d’ın yiğeni) > (Abdullah) İbn Avn (el-Basrî) > Muhammed b. Abdullah el-Ensârî > Ebû Müslim el-Keşşî (el-Keccî) > Taberânî” senediyle gelmiştir. Taberânî’nin (öl. 360/971) rivâyetinin mütâbileri de vardır.¹¹⁰ Heysemî (öl. 807/1405), Taberânî’nin râvîlerinin, *Sahih*’in râvîleri olduğunu söylemiştir.¹¹¹ Âmir b. Sa’d ve İbn Avn hem Buhârî’nin hem de Müslim’in râvîleridir. Âmir b. el-Esved et-Tâî, hakkında cerh ve ta’dîl nakledilmemiştir.¹¹² İmam Buhârî *et-Târihu’l-Kebîr* eserinde “Sa’d b. Ebû Vakkâs > Âmir b. Sa’d > Muhammed b. Muhammed b. el-Esved > (Abdullah) İbn Avn (el-Basrî) > Muhammed b. Abdullah el-Ensârî” kanalıyla hadis nakleder.¹¹³ Ebû Müslim el-Keşşî, sika bir râvîdir.¹¹⁴ Bu bilgiler, rivâyetin senedinin sahih olduğunu göstermektedir.

Ebû’d-Derdâ ile Selmân-ı Fârisî’ye nisbet edilen rivayette, ikisinin bir tencereden çocuk sesine benzer biçimde tesbih işittikleri nakledilmektedir.¹¹⁵ İbn Ebû Şeybe (öl. 235/849) “Ebû’d-Derdâ ve Selmân-ı Fârisî > Ebû’l-Buh-

109 Ebû’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdilmecîd (Musul: Mektebetü’l-‘ulûm ve’l-hikem, 1404), 1/140, (No. 307).

110 İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, 20/347-348; Lâlekâ’î, *Şerhu ‘Usûli ‘l-‘itikâdi ‘Ehli’s-Sunne ve’l-Cemâ’a*, 7/1327, (No. 2361).

111 Ebu’l-Hasen Nureddin Ali b. Ebi Bekr Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid ve Menbeu’l-Fevâid*, ed. Hüsameddin el-Kudsî (Kahire: Mektebetü’l-Kudsî, 1994), 9/218, (No. 14855).

112 İbnu’l-Eşîr, *Usdu’l-Ğâbe fî Ma’rifeti’s-Şahâbe*, 3/12, (No. 2676).

113 Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî Buhârî, *et-Târihu’l-kebir* (Haydarabad: Dairetu’l-Maarifi’l-Osmaniyye, ty), 1/226, (No. 706).

114 Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd ev Medînetü’s-selâm*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1417), 6/122, (No. 3151).

115 Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü’l-musannef fî’l-ehâdis ve’l-asar*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü’r-Ruşd, 1409), 7/112, (No. 34597); Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü’l-evliyâ*, 1/224.

terî (Saîd b. Feyrûz) > Amr b. Mürre > el-A'meş > Ebû Üsâme" senediyle nakletmiştir. Senedi muttasıl, râvîleri sikadır. İbn Ebû Şeybe tarafından nakledilen bu haber, sahâbilerin cansız bir varlığın tesbihine muttali kılınmaları bakımından hârikulâde bir hâdise olarak değerlendirilebilir.

Enes b. Mâlik'in amcası Enes b. Nadr, Uhud savaşında henüz şehit olmadan önce cennet kokusunu aldığını arkadaşı Sa'd b. Muâz'a söylemiştir.¹¹⁶ Müttefekun aleyh olan bu rivayet, onun şehadet öncesinde gaybî bir müjdeye yahut manevî bir müşâhedeye mazhar olması şeklinde anlaşılmıştır. Benzer şekilde Uhud savaşında yaralılar arasındaki Sa'd b. Rebî', kendisine Zeyd b. Sâbit ile selam gönderen ve halini soran Rasûlullah'a (s.a.v.) cennet kokusunu aldığı haberini göndermiştir. Zehebî (öl. 748/1348) hadisin sahîh olduğuna hükmetmiştir.¹¹⁷ Her iki rivayet de suda yürüme veya uzaktaki bir olayı görme türünden hissî bir keramet olmaktan ziyade, ölüm öncesinde cennet nimetlerine dair manevî bir idrake mazhar olma şeklinde anlaşılabilecek hâdiselerdir.

Abdullah b. Mesud (r.a.), sahâbe nesli olarak kendilerinin mucizeleri bereket olarak gördüklerini halbuki tâbiîn neslinin bunu korkutma olarak geldiğini zannettiklerini söyledikten sonra hem kendisi hem de diğer ashâb-ı kirâmın Rasûlullah (s.a.v.) yemek yerken (bazı rivâyetlerde kendileri yemek yerken) yemeğin tesbihini duyduklarını söylemiştir.¹¹⁸ Hadis Buhârî'de geçmektedir.

116 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/318, (No. 13015); 21/242, (No. 13658); Buhârî, *el-Câmi 'u's-şahîh*, kitap "Cihâd", 12; Müslim, "İmâre", 148; Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Şahîhu İbn Hibbân (bi tertibi İbn Balabân)*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 11/92, (No. 4772).

117 Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, 3/221, (No. 4906).

118 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi 'u'l-müsnedü's-şahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallâllâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyâmih*, thk. Heyet (Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1311), "Menâkıb", 22; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/380, (No. 370); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/401, (No. 4393); Dârimî, "Mukaddime", 5, (No. 29); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âşâr*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415), 7/412, (No. 2865); Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali Mevsîlî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984), 9/253, (No. 5372).

Hız. Peygamber'in gönderdiği on kişilik bir seriyyeye Âsım b. Sâbit el-Ensârî kumandan tayin edilmiştir. Seriiye, Hûzeyl kabilesinin Benî Lih-yân kolundan silahlı bir topluluk tarafından kuşatılmış; kendilerine teslim olmaları hâlinde zarar verilmeyeceği bildirilmiştir. Âsım teslim olmayıp onlarla mücâdele etti ve Rasûlullah'a durumlarından haberdar etmesi için Allah'a dua etti. Onun öldüğüne emare isteyenler, adamlarından, bedeninden organ kesip getirmesini istediler ancak Allah (c.c.) onun bedenini bulut gibi üzerine konan arılarla korudu. Duası da kabul edildi ve Allah (c.c.) Hız. Peygamber'e onların durumunu bildirdi. Hubeyb b. Adî el-Ensârî, Zeyd b. Desine ve bir başka sahâbî etraflarını kuşatanlara teslim oldular. Hubeyb ve Zeyd b. Desine esir olarak Mekke müşriklerine satıldı, diğer sahâbî şehit edildi. Hubeyb elleri prangalı bir esirken, mevsimi olmadığından Mekke'de yiyecek meyvenin olmadığı bir zamanda, evinde esir olduğu kişi tarafından elinde bir salkım üzüm yerken görülmüştür.¹¹⁹ Bu Allah'ın kâfirlere karşı bir âyeti, Hız. Muhammed'in risâletinin gerçek olduğunu isbat eden bir delilidir.¹²⁰ Hadis, Buhârî hadisidir.

Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bîşr'in karanlık bir gecede Hız. Peygamber'in yanından ayrılarak evlerine gitmek üzere yola çıktıkları sırada önlerinde yollarını aydınlatan bir nur belirdiği nakledilmektedir. Rivayete göre iki sahâbî birlikte yürüdükleri sürece bu nur kendilerine eşlik etmiş; yolları ayrıldığında ise nur ikiye bölünerek her birinin önünü evine varıncaya kadar aydınlatmıştır.¹²¹ Yolları ayrıldığında nur ikiye bölündü ve evlerine varıncaya kadar bu nur her ikisine eşlik etti. Hadis, Buhârî hadisidir.

Bu hâdis, sahâbeye nisbet edilen hissî kerametlerin belirgin örneklerinden biridir. Burada olağan dışı olay, iki sahâbînin karanlık gecede yollarının maddî bir ışıık vasıtası olmaksızın aydınlatılmasıdır. Rivayetin Buhârî

119 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 13/307-309, (No. 7928); 13/459-460, (No. 8096); Buhârî, "Cihâd", 167; "Megâzî", 8, 26; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Cihâd", 115; Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsne'dü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki (Mısır: Daru Hicr, 1419), 1/338, (No. 2597); İbn Hibbân, *Şaḥîḥu İbn Hibbân*, 15/512-513, (No. 7039).

120 Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 22/131.

121 Buhârî, "Fedâilü's-sahâbe", 43; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 20/295, (No. 12980); 21/351, (No. 13870).

tarafından nakledilmiş olması, haberin sıhhati bakımından güçlü bir dayanak teşkil etmektedir. Söz konusu olay, Hz. Peygamber'in meclisinden ayrılan iki sahâbîye verilen ilâhî bir ikramdır.

Bu rivayet, Kâdî Abdülcebbâr'ın sahâbe neslinden keramet zuhur etmediği yönündeki iddiası bakımından doğrudan önem taşımaktadır. Zira hâdis, Hz. Peygamber'in doğrudan fiili veya duasından ziyade, iki sahâbînin yolculuğu sırasında kendilerine verilen olağan dışı bir yardım niteliği taşımaktadır.

Yine Üseyd b. Hudayr'ın başından geçen bir hâdis, şöyledir: Üseyd (r.a.) bir gece Kur'an okurken atının huysuzlanıp homurdandığını, tilâveti bırakınca atın da sessizleştiğini, başlayınca yine aynısının olduğunu görür. Gökyüzüne baktığında kandiller gibi ışıkların olduğunu fark eder. Hz. Peygamber onların Kur'an'ı dinlemeye gelen melekler olduğunu söyler.¹²² Hadis, müttfefekun aleyhtir.

Bu hârikulâde hâdis, manevî mertebeleri sebebiyle sahâbe-i kirâmın bazı metafizik hâdiseleri müşâhede eder hale geldiklerini ve bunun hissî olarak kendilerine keşfedildiğini isbat etmesi bakımından önemlidir.

Bî'r-i Maûne baskınını düzenleyen ve sonra Müslüman olan Cebbâr b. Sülmâ ve baskını düzenleyenlerin reislerinden Âmir b. Tüfeyl (bu kişi Müslüman olmadan ölmüştür), Âmir b. Fûheyre'nin naşının önce göklere yükseldiğini sonra tekrar yere indiğini gözleriyle gördüklerini söylemişlerdir.¹²³ Hadis, Buhârî hadisidir.

Bu hârikulâde hâdis, Allah'ın (c.c.) sâlih kulları ölümlerinden sonra da desteklediğini ve bazı ikrâmlarda bulunduğunu ispat etmesi açısından önemli bir delildir. Bundan sonraki üç hadiste nakledilen farklı üç hâdis, aynı özelliktedir.

122 Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 15; Müslim, "Salâtü'l-müsâfirin", 242.

123 Buhârî, "Meğâzi", 26.

Muâviye (r.a.) zamanında Uhud dağı üzerindeki bir pınarın suyunun mecburen Uhud şehitleri üzerinden akması gerektiğinden Uhud şehitlerinin naaşlarının taşınması gerekmiş; taşınırken cesetlerinin uyuyan insanlar gibi dingin olduğu, kazıdan bir önceki gün defnedilmiş gibi hiç bozulmadığı rivâyet edilmiştir.¹²⁴ İbn Sa'd'ın (öl. 230/845) râvîleri (Câbir b. Abdullah (r.a.) > Ebü'z-Zübeyr > Hişâm ed-Düstüvâi > Amr b. el-Heysem Ebû Katan) sika râvîler olduğu için hadis kriterlerine göre sahihtir. İbn Hacer ve Zürkânî (öl. 1122/1710) İbn Sa'd'ın, Câbir (r.a.) > Ebü'z-Zübeyr... kanalıyla naklettiği hadisin isnadının sahîh olduğunu söylemişlerdir.¹²⁵

Câbir b. Abdullah, babası Abdullah'ın (r.anhumâ) naaşını defnettikten altı ay sonra başka bir kabre naklettiğinde vücudunda kulakları dışında bir değişimin/çürümenin olmadığını söylemiştir.¹²⁶ Hadis, Buhârî hadisidir.

Ebû Talha da deniz gazvelerinden birinde şehit olmuş, karaya ulaşana kadar geçen yedi günde vücudu bozulmamıştır. Bu haberi Hâkim en-Nisâbüri (öl. 405/1014) *el-Müstedrek*'inde nakletmiş, Zehebî de "Müslim'in şartına göre sahih" demiştir.¹²⁷

Hız. Peygamber'in kölesi Sefine (r.anhâ) deniz yolculuğu yaptığı gemi batıp parçalanınca geminin ahşap parçalarından birine tutunmuş, bu ahşap parça onu içinde aslanın olduğu bir ormanlığa sürüklemiştir. Aslan kendisine yöneldiğinde "Ey ormanın bekçisi! Ben Rasûlullah'ın kölesiyim" deyince, aslan onu sırtında ormanın çıkışına kadar taşımış ve uğurlar gibi kükremitmiştir. Bu haberi Hâkim en-Nisâbüri *el-Müstedrek*'inde nakletmiş, Zehebî de Müslim'in şartına göre sahih demiştir.¹²⁸

124 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/562-563; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 5/321, (No. 19780), 14/394, (No. 37913); Ebû Tâhir el-Muhallîs, *el-Muhalîşiyât ve eczâun uhrâ*, thk. Nebil Sa'duddin Cerrâr (Katar: Vezâratu'l-Evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye, 1429), 3/40, (No. 1963).

125 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 3/216; Zürkânî, *Şerhu'l-Muvaftâ*, 3/80.

126 Buhârî, "Cenâiz", 76.

127 Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, 2/114, (No. 2503).

128 Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, 3/702, (No. 6550); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 7/80, (No. 6432); Ebû'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-Me'tâlibü'l-'âliye bi-zevâ'idü'l-mesânidi's-semâniye*, thk. Riyâd'da İlmi Bir Hey'et (Riyad: Dârü'l-'Âsime, 1420), 16/455, (No. 4060); Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, 9/366, (No. 15972).

Bu hârikulâde hâdis, Allah'ın (c.c.) sâlih kullarını yarattığı başka mahlûkât ile desteklediğini göstermesi açısından önemlidir.

Hâlid b. Velîd, Hîre'ye geldiğinde kendisine zehir getirmişler, bismillah deyip içmiş, zehir ona zarar vermemiştir. İbn Hacer de bunu Hâlid b. Velîd'in kerameti olarak zikretmiş ancak bu fiilin başkalarına örnek olmayacağına vurgu yapmış, Hz. Hâlid'in kendisine ruhsat verilmiş olabileceğine işaret etmiştir.¹²⁹ İbn Hacer bu hadisin, sahih li-gayrihi olduğuna hükmetmiştir.¹³⁰

Bu hârikulâde hâdis, Allah'ın (c.c.) sâlih kulları için zâhirî sebep ve sonuçları askıya aldığı hadiseler için güzel bir örnektir.

İmrân b. Husayn'ın, kendi ihlas ve samimiyetinin bozulmaması için hayatta olduğu sürece başkalarına rivâyet etmemek şartıyla Mutarrıf'a naklettiği bilgiye göre, dağlama yaparak tedâvî edene kadar melekler kendisine selam veriyordu. Dağlama yapmaya başlayınca melekler selam vermeyi bıraktılar, dağlama yapmayı terk edince tekrar selam vermeye başladılar. Müslim'in rivâyet ettiği bu hadis¹³¹ hakkında İmam Nevevî -sahâbî olmanın yanında- İmrân b. Husayn'ın bu haslete zorluklara katlanması sebebiyle nâil olduğunu,¹³² İbn Hacer ise İmrân'ın çektiği rahatsızlığın bâsûr hastalığı olduğunu,¹³³ İbnü'l-Esîr (öl. 606/1210) ise hastalığın tedavisi için dağlamanın haram olmadığını ancak sebeplere direkt yönelmenin yüce bir derece olan tevekkül ve sabrı zedelediğini¹³⁴ dile getirmişlerdir. Şuayb el-Arnaût

129 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 12/554, (No. 34419); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/105, (No. 3808); Mevsîlî, *el-Müsned*, 13/109, (No. 7186); Ahmed b. Hanbel, *Fezâ'ilü's-şahâbe*, 2/815, (No. 1478); İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 10/248.

130 İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye*, 16/320, (No. 4011).

131 Müslim, "Hac", 167; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 10/406, (No. 19514); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/67-68, (No. 19833); İbn Hibbân, *Şahihi İbn Hibbân*, 9/246, (No. 3938); Tayâlisî, *Müsnedü't-Tayâlisî*, 2/166, (No. 866).

132 Nevevî, *el-Minhâc*, 8/206.

133 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 10/155.

134 Ebû's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esîrüddin İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadis ve'l-eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399), 2/985.

(1928-2016) Ahmed b. Hanbel'in naklettiği rivâyetin isnadının Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmiştir.¹³⁵

İmrân b. Husayn'ın başından geçen bu hâdise, kendisini Hz. Peygamber'in yanındayken manevi bir atmosferde hisseden, O'nun (s.a.v.) yanından ayrılınca manevî halini kaybettiğini düşündüğü için kendisinin münafık olduğunu zanneden Hanzala'ya (r.a.) söylediği "Ey Hanzala! Benim yanımda olduğunuz hali her zaman koruyabilseydiniz ve her an Allah'ı zikir hâlinde olsaydınız, melekler yataklarınızda (otururken/yatarken) ve yollarda sizinle musâfaha ederdi. Fakat bazen öyle bazen böyle!"¹³⁶ müjdesinin tecessüm etmiş halidir. Bu hârikulâde hâdise de dert, hastalık, belâ ve müsibetlere gösterdikleri sabır ve teslimiyet sebebiyle Allah'ın (c.c.) sâlih kullarına bahşettiği ikramlara bir örnektir.

Hârise b. Nu'mân (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında Cebrâil'i (a.s.) görmüş, selam verip izin isteyip yanlarından ayrılmış. Bir süre sonra geri döndüğünde Rasûlullah (s.a.v.) ona yanındakini görüp görmediğini sormuş, Hârise de gördüğünü söyleyince "o da sana selam söylüyor" buyurmuştur.¹³⁷ Şuayb el-Arnaût (1928-2016), "Hârise b. Nu'mân (r.a.) > Ebû'l-Âliye > Hafsa bint. Sîrîn > Hişâm > Yezîd > Ahmed b. Hanbel" kanalıyla gelen hadisin isnadının sahih olduğuna hükmetmiştir.¹³⁸

Abdürrezzâk es-San'ânî'nin hadis-i şerîfi "Yakîn ehline dünyada verilen âyetler" bab başlığında nakletmesinde, sâlih kulların dünyada bazı ikramlara nail olacaklarının kabulüne delil vardır.¹³⁹

Sahâbenin faziletlerini ve kendilerine nisbet edilen kerametleri konu edinen rivayetler, hadis mecmualarında, menâkıb ve tabakât kitaplarında, delâilü'n-nübüvve literatüründe ve kerametleri derleyen eserlerde dağınık

135 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/68-69, (No. 19833).

136 Müslim, "Tevbe", 12.

137 Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, 11/282, (No. 20545); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 26/158, (No. 16219); 33/459, (No. 20350); 38/182-183, (No. 23093); 39/82, (No. 23677).

138 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/459, (No. 20350); 39/82, (No. 23677).

139 Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, 11/280.

biçimde yer almaktadır. Bunun yanında doğrudan sahâbe kerametlerini konu edinen müstakil eserlerin de kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ancak bu eserlerin tamamı aynı ilmî değere sahip değildir. Bazıları rivayetleri isnadlarıyla birlikte naklederken, bazıları sahâbenin genel faziletlerine odaklanmakta; bazıları ise haberleri isnadsız biçimde aktardığı için rivayetlerin sıhhatini değerlendirme imkânı sınırlı kalmaktadır.¹⁴⁰ Çocuklara Hz. Peygamber ve sahâbe sevgisini kazandırmak amacıyla sahih rivâyetlerden derlenmiş eserler de yazılmıştır.¹⁴¹

Sonuç

Sahâbe, Allah'ın kendilerinden razı olduğunu Kur'ân ile müjdelediği insanlardır. İslâm'a yaptıkları hizmet, Hz. Peygamber'e sadâkat ile bağlılıkları, İslâm'ın yücelmesi için canlarını ve mallarını fedâ etmeleri, Müslüman kardeşlerini kendilerine tercih etmeleri onları çok özel bir konuma yükseltmiştir. Onların bu samimiyetleri, Kerîm olan Allah'ın ikramlarına mazhar olmalarına vesile olmuştur.

Allah (c.c.), Hz. Peygamber'i, sıdkını tasdik etmek için nasıl mucizelerle/âyetlerle desteklemişse; imanlarını perçinlemek, zor durumlarında kolaylık sağlamak, kafirlere karşı desteklemek için sahâbe-i kirâmı da kerametler ile te'yîd etmiştir. Yine İslâm âlimlerine göre keramet, bağlı olunan peygamberin hak peygamber olduğunu gösterir ve ona (s.a.v.) ittibânın bereketiyle gerçekleştiği için hakikatte bağlı olunan peygamberin mucizesidir.

İslâm dininin ana hedefi mucize göstermek, keramet ızhâr etmek değildir. Elbette asıl olan, keramet değil istikâmettir. Ama bu, Allah'ın sâlih kullarına zor zamanlarda destek vermeyeceği anlamına da gelmez. Zira Allah (c.c.) mü'minleri yardımsız bırakmayacağını *"Eğer siz Allah'a (dinine hizmet ederek, canlarınızla ve mallarınızla Allah yolunda gayret ederek) yardım*

140 Kâdî Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. İsmâîl en-Nebhânî, Câmi'u kerâmâtî'l-evliyâ', thk. İbrahim Atva Avad (Hindistan: Merkezü ehli's-sünne, 1322).

141 Ebû Ammâr Mahmud el-Misrî, Mu'cizâtü'l-enbiyâ ve kerâmâtü's-şahâbe li'l-etfâl (Kahire: Mektebetü's-Safâ, 1432).

ederseniz, Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı İslam'da sâbit kılar” buyurmaktadır. Sâlih kulların en başında da sahâbe nesli gelmektedir.

Bu çalışma, Kâdi Abdülcebbâr'ın “nispet edilen keramet rivâyetlerinin mütevâtir yollarla gelmemesi nedeniyle sahâbe neslinde keramet gerçekleşmediği” yönündeki iddiasını, sahâbeye keramet nisbet edilen rivayetler çerçevesinde değerlendirmiştir. İncelenen rivayetler, sahâbenin hârikulâde ilahî ikramlardan bütünüyle mahrum kaldığını ileri süren mutlak bir hükmün kabul edilmesini güçleştirmektedir. Nitekim temel hadis kaynakları ile klasik İslâmî literatürde Hz. Ebû Bekir'in yemeğinin bereketlenmesi, Hz. Ömer'in uzaktaki ordu kumandanına seslenmesi, Hubeyb b. Adî'nin mevsimi dışında üzümle rızıklandırılması, Âsım b. Sâbit'in naaşının korunması, Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr'in yollarının nurla aydınlatılması, İmrân b. Husayn'ın meleklerin selamına mazhar olması ve Hâlid b. Velid'in zehirden zarar görmemesi gibi sahâbeye nisbet edilen çok sayıda hârikulâde hâdise nakledilmektedir.

Bu rivayetlerin bir kısmı doğrudan sahâbî kerameti olarak değerlendirilmeye elverişli iken, bir kısmı Hz. Peygamber'in duasının bereketi, ona ittibânın sonucu veya onun nübüvvetini teyit eden ilahî ikramlar çerçevesinde düşünülebilir. Bu sebeple sahâbeye nisbet edilen her hârikulâde rivayet aynı kategoride değerlendirilmemeli; her bir haber isnadının sıhhati ve muhtevasının mahiyeti bakımından ayrıca incelenmelidir. Çalışmada sahih veya kabul edilebilir nitelikte olduğu görülen rivayetlerin yanında, isnad bakımından zayıf yahut değerlendirmeye muhtaç haberlerin de bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, sahâbeden keramet zuhurunu bütünüyle reddetmeyi gerektirmediği gibi, sahâbeye nisbet edilen bütün olağanüstü anlatıların tenkitsiz biçimde kabul edilmesine de imkân vermez.

Abdürrezzâk es-San'ânî'nin *el-Musannef* isimli eserinde “Yakîn Ehline Dünyada Verilen Âyetler” şeklinde bir bab başlığı atması ve bu başlıkla sahâbeye nisbet edilen kerameti nakletmesi, II. Asrın sonu, III. Asrın başlarında yaşamış olan Abdürrezzâk es-San'ânî'nin hadisten “Allah'ın (c.c.),

yakîn ehline bazı hârikulâdeler bahşedebileceği"ni kabul ettiğini ispat etmektedir.

Dârimî'nin *es-Sünen* eserinin Mukaddime'sinde "Bâbu mâ ekramallahu bihi nebiyyehu (s.a.v.) min îmânî's-şeceri bihi ve'l-behâimi ve'l-cin" (Allah'ın (c.c.) nebîsine ağacın, hayvanların ve cinlerin iman etmesini ikrâmı konusu) ve benzeri babları tertîb etmesi, mucizelerin (ve dolayısıyla ona bağlı kerametlerin) Allah'ın ikrâmı olduğunun kabul edildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, sahâbeye keramet nisbet edilen rivayetlerin hadis usulü ölçüleri çerçevesinde incelenmesi, sahâbe neslinden keramet zuhur etmediği yönündeki iddianın mutlak biçimde kabul edilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Sahih veya kabul edilebilir nitelikteki rivayetler, sahâbeden bereket, ilham, kabul edilen dua, ilahî koruma ve manevî müşâhede şeklinde tezahür eden hârikulâde hâllerin zuhur ettiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte bu rivayetlerin kabulü, sahâbenin faziletinin temel sebebi olarak değil, Allah'ın onlara yönelik ikram ve desteğinin bir tezahürü olarak anlaşılmalıdır.

Kaynakça

- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *el-Muşannef*. thk. Habîburrahmân el-Azamî. 12 Cilt. Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1403.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyn b. 'Abdullâh el-Bağdâdî el-. *eş-Şerî'a*. thk. 'Abdullâh b. 'Umar b. Suleymân el-Demîcî. 5 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vaţan, 1420/1999.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh. *Fezâ'ili's-şahâbe*. thk. Vasiyyullah Muhammed Abbas. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420.
- Altuntaş, Şule Nur. *Abdûlmecid Zindânî ve Tefsirde İlmî Mucize*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddin el-. *'Umdetü'l-kârî fî şerhi Şaḥîhi'l-Buḥârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arabî, ts.
- Bebek, Adil. "Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-. *Delâ'ilü'n-nübüvve*. thk. Abdulmu'ti Kal'acî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1408.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-. *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşâd*. thk. Ahmed İsâm el-Kâtib. Beyrut: Dâru'l-Âfâkî'l-Cedide, 1401.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-. *Şu'abü'l-îmân*. thk. Abdu'l-Aliyy Abdu'l-Hamid Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer el-. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Tûrâsî'l-Arabî, 1418.
- Biçer, Ramazan. "Bir Kelâm Bilgini Olarak Ebu Bekir İbnü'l-Arabî'ye Göre Gazzâlî'nin Keşf Metodu". *Kelamda Bilgi Problemi: Bildiriler*, 251-262.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmi 'u'l-müsnedü's-şahîhu'l-muḥtasar min umûri Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. thk. Heyet. 9 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1311.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *et-Târihu'l-kebîr*. I-IX Cilt. Haydarabad: Dairetu'l-Maarifi'l-Osmaniyye, ty.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u'l-müsnedü's-şahîhu'l-muḥtasar min umûri Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. thk. Mustafa Dib el-Buğa. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1407.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mucize". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 348-351. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1403.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân b. el-Fazl ed-. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Muğnî, 1. Basım, 1412.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1. Basım, 1430.
- Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit. *el-Fıkhü'l-ekber*. el-İmârâtü'l-Arabiyye: Mektebetü'l-Furkân, 1419.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh. *Delâ'ilü'n-nübüvve*. thk. Muhammed Ravvâs Kal'acî ve Abdülbir Abbâs. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2. Basım, 1406.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh. *Hilyetü'l-evliyâ' ve şabâkatü'l-asfiyâ'*. 10 Cilt. Kahire: Matbaatü's-Saade, 1394.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh. *Ma'rifetü's-şahâbe*. thk. Adil b. Yusuf. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419.
- Ebû Tâhir el-Muhallîs. *el-Muḥallîsiyyât ve eczâun uḥrâ*. thk. Nebil Sa'duddîn Cerrâr. 4 Cilt. Katar: Vezâratü'l-Evkâf ve's-suûnî'l-İslâmiyye, 1429.
- Erdoğan, İbrahim Halil. "Seyfeddin el-Âmidî'nin Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Nübüvvetinin İspatı ve Hissî Mücizeleri Temellendirilmesi Bağlamında Âhad-Mütevâtir Görüşü". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/64 (2019), 957-966.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasen Ali b. İsmâîl el-. *Maḳâlâtü'l-İslâmiyyîn*. thk. Hellmut Ritter. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 3. Basım, ts.
- Hâdimî, Ebû Saîd Abdullâh el-. *el-Berîkatü'l-Maḥmûdiyye fî şerḥi't-Tarîkatî'l-Muḥammediyye ve's-şer'i'ati'n-nebeviyye fî's-sireti'l-Aḥmediyye*. thk. Ahmed Rifat b. Osman Karahisârî. 2 Cilt. Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye - İstanbul: Şirketü saḥâfiyye-i Osmâniyye, 1318.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Muhammed b. Abdillâh el-. *el-Müstedrek 'ale's-Şaḥîḥayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1411.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *el-Kifâye fî 'ilmi'r-rivâye*. thk. Ebû Abdullâh es-Süvergî, İbrahim Hamdi el-Medenî. Medine: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *Târîḫü Bağdâd ev Medînetü's-selâm*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata. 24 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417.
- Heyet. *Kitâbu uṣûli'l-imân fî ḍavî'l-kitâb ve's-sünne*. el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye: Vizâretü's-Suûnî'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Davet ve'l-İrşâd, 1421.
- Heysemî, Ebu'l-Hasen Nureddin Ali b. Ebî Bekr. *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*. ed. Hüsameddin el-Kudsî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hebetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî. *Târîḫü medîneti Dimaşk ve zikru faẓlihâ ve tesmiyetü men ḥallehâ mine'l-emâsîl ev ictâze bi-nevâḥihâ min varidihâ ve ehlihâ*. thk. Muhibbüddîn Ebû Saîd Ömer. 84 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415.

- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Kitâbü'l-musannef fî'l-ehâdis ve'l-asar*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. I-VII Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1. Basım, 1409.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali. *el-İşâbe fî temyizi's-şahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali. *el-Metâlibü'l- 'âliye bi-zevâ'idil-mesânidi's-şemâniye*. thk. Riyâd'da İlmî Bir Hey'et. 19 Cilt. Riyad: Dârü'l-Âsime, 1420.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bâri şerhü Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali. *Nüzhetü'n-naẓar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker fî muş'alahi ehli'l-eşer*. thk. Nûreddin İtr. Dımaşk: Matbaatu's-Sabâh, 3. Basım, 1421.
- İbn Haldun, Abdurrahman Ebû Zeyd. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. 2 Cilt. İstanbul: Dergah Yayınları, 5. Basım, 2007.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Şahîhu İbn Hibbân (bi tertibi İbn Balabân)*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1988.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkı. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. 14 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 1408.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l- 'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiye, 1410.
- İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *'Uyûnü'l-eşer fî fûnüni'l-meğâzi ve's-şemâ'il ve's-siyer*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1993.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *en-Nübüvvât*. thk. Abdülaziz b. Sâlih. 2 Cilt. Riyad: Edvâu's-Selef, 1420.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *Mecmû' u'l-fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. 35 Cilt. el-Memleketü'l-'Arabıyyetü's-Su'ûdiyye: Mecmeu'l-Melik Fahd, 1416.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen 'Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî. *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Şahâbe*. thk. 'Ali Muhammed Mu'avvið - 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Ali. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî ma'rifeti'l-esrâri'l-mâlikıyye ve'l-mülkiyye*. thk. Ahmed Şemsüddin. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420.

- İbnü'l-Esîr, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn. *en-Nihâye fî ġaribi'l-hadiş ve'l-eser*. thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1399.
- Kadî Abdülcebbâr, Ebû'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed. *el-Muġnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*. thk. Mahmut Muhammed Kâsım. 20 Cilt. Mısır: ed-Dâru'l-Mısıriyye, ts.
- Lâlekâî, Ebû'l-Kâsım Hibetullâh b. el-Hasen el-. *Şerhu uşûli i 'tikâdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*. thk. Ahmed Sa'd Hamdân. 4 Cilt. el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye: Dâru Taybe, 1402.
- Lâlekâî, Ebû'l-Kâsım Hibetullâh b. el-Hasen el- - Hallâl, Ebû Muhammed el-Hasan b. Muhammed el-. *Kerâmâtü'l-evliyâ (ve yelihi Kerâmâtü'l-evliyâ li'l-Hallâl)*. thk. Ebû Ya'kub Neş'et b. Kemâl. Kâhire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1431.
- Lâlekâ'î, Ebû'l-Kâsım Hibetullâh b. el-Hasan b. Mansûr et-Taberî er-Râzî el-. *Şerhu 'Usûli 'İ tikâdi 'Ehli's-Sunne ve'l-Cemâ'a*. thk. Ahmed b. Sa'd b. Hamdân el-Ğâmidî. Suudi Arabistan: Dâru Taybe, 1423/2003.
- Mahmud el-Mısıri, Ebû Ammâr. *Mu'cizâtü'l-enbiyâ ve kerâmâtü's-şahâbe li'l-etfâl*. Kahire: Mek-tebetü's-Safâ, 1432.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *Muvaŧŧa '-i Mâlik bi rivâyeti Muĥammed b. Ĥasen eş-Şeybânî*. thk. Takiyyuddin en-Nedvî. 3 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1413.
- Merdâvî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Ali b. Süleymân. *Tahrîrû'l-menkûl fî tehŧibi 'ilmi'l-uşûl*. thk. Abdullah Hâşim. Katar: Vezâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1434.
- Mevsilî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selîm Esed. 13 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *el-Müsnedü's-şahiĥu'l-muĥtasar mine's-sünen binaĥli'l-'adli 'ani'l-'adli 'an Resûlillâh ŧallallâĥü 'aleyhi ve sellem*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nebĥânî, Kâdî Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. İsmâîl en-. *Câmi 'u kerâmâti'l-evliyâ*. thk. İbrahim Atva Avad. 2 Cilt. Hindistan: Merkezü ehli's-sünne, 1322.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Minhâc fî şerĥi Şahiĥi Müslim b. el-Ĥaccâc*. 18 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1392.
- Özervarlı, M. Sait. "Hârikulâde". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 181-183. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Özşenel, Mehmet. "İtikadi Konularda Haber-i Vâhidin Delil Olma Meselesi ve Kevseri'nin Konuya Bakışı". *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 19/37 (2) (2014), 169-187.
- Salmazzem, Mehmet. "Tehaddî Olgusu Bağlamında Hz. Peygamber'in Hissî Mucizeleriyle İlgili Görüş ve Tartışmaların Analizi". *İslam Düşüncesi Araştırmaları*. ed. Abdülcilil Bilgin - Yusuf Aydın. 83-114. Ankara: Araştırma Yayınları, 2019.

- Seffârîni, Ebû'l-Avn Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed es-. *Levâmî 'u'l-envârî'l-behiyye ve sevâpî 'u'l-esrârî'l-eşeriyye şerhu'd-Dürreti'l-muğiyye fî 'aķidetî'l-('aķdi ehli'l-) fırķati'l-merziyye*. 2 Cilt. Dımaşķ: Müessesetu'l-Hâfikîn, 2. Basım, 1402.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân es-. *Fetħu'l-muğis bi-şerħi Elfıyyeti'l-hadis*. 3 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403.
- Serdar, Murat. "Ehl-i Sünnet İnancında Kerâmetin İmkan ve Vukûu Problemi". *Bilimname* 19/2 (2010), 25-45.
- Sübki, Ebû'l-Hasen Takıyyüddîn Ali b. Abdilkâfi es-. *el-İbhâc fî şerħi'l-Minhâc*. thk. Ahmed Cemal ez-Zemzemî ve Nureddin Abdülcebbar. 7 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri-Dubâi: Dâru'l-Buhûs Li-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1424.
- Sübki, Ebû'l-Hasen Takıyyüddîn Ali b. Abdilkâfi es-. *Ķazâ 'ü'l-ereb fî es'ileti Haleb*. thk. Muhammed Âlim. Mekketü'l-Mükerreme: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1413.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-. *el-Mu 'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi b. Abdilme-cid. 20 Cilt. Musul: Mektebetü'l-'ulûm ve'l-hikem, 3. Basım, 1404.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-. *el- 'Aķidetü'l-Ķahâviyye*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1416.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-. *Şerħu me 'âni'l-âşâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdü'l-Hak. 5 Cilt. Mısır: 'Âlemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1414.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-. *Şerħu müşķili'l-âşâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1415.
- Tayâlisi, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd et-. *Müsnedü Ebi Dâvûd et-Tayâlisi*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki. 4 Cilt Cilt. Mısır: Daru Hicr, 1419.
- Uludağ, Süleyman. "Keramet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Literatüründe Keşif ve Keramet*. İstanbul: Sufi Kitap, 2. Basım, 2017.
- Ünverdi, Veysi. "Kâdi Abdülcebbar'ın Nübüvveti İspat Açısından Bazı Haberî Mucizeler Üzerine Değerlendirmeleri". *Hoca Ahmet Yesevi 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Tam Metin Kitabı*. Erzurum: İksad Yayınları, 2019.
- Yavuz, Talha - Yavuz, Salih Sabri. "Modern Dönemde Hissî Mûcizelere Yöneltilen Eleştirilerin Kelâmî Açidan Değerlendirilmesi". *Rize İlahiyat Dergisi* 26 (2024), 57-73.
- Yavuz, Yusuf Şevki - Çetin, Abdurrahman. "Âyet". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 242-244. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Yeşilyurt, Temel. "Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet' Kavramları". *İslâm Düşünce ve Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet, Kerâmet*. 289-296. İstanbul: Kuramer Yay., 2017.
- Zebidî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-. *Tâcu'l- 'arûs min cevâhiri'l-Ķâmûs*. thk. Heyet. 40 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-İrşâd, 1422.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* '. nşr. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1996.

Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâki. *Şerhu'l-Muvaṭṭa* '. thk. Tâhâ Abdurrauf Sa'd. 4 Cilt. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1424.

"Arthur Ellison el-'âlimü'l-Biritâniyyu'l-lezî esleme bi-sebebi âyetin vâhide - İnnehum yüs-limûn". haz. Amr Nûru'd-Dîn. Yayın Tarihi 13 Haziran 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=DAmCOjlrOao>

